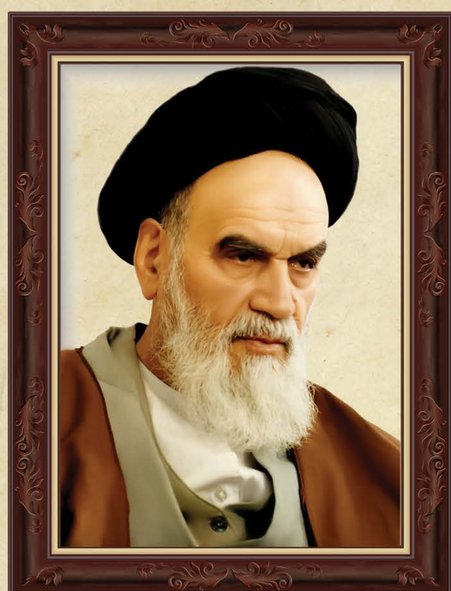
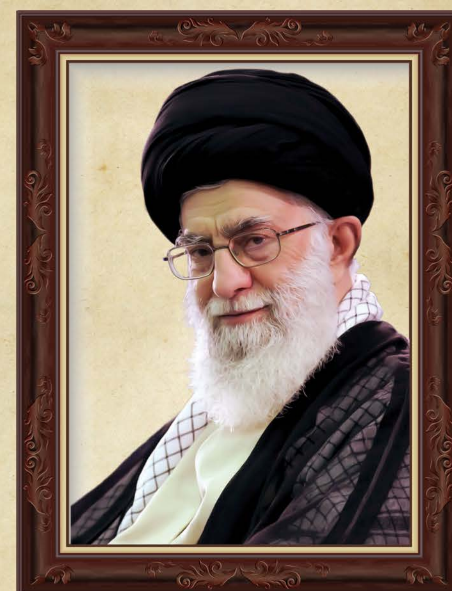

حوزه علمیه تشیع در یک نگاه

حوزه علمیه آیت الله حق شناس رحمة‌الله‌علیه

(فیلسوف الدوله، امین الدوله)

بسم الله الرحمن الرحیم

رهبر معظم انقلاب:
اساساً حوزه‌ی علمیه، یک وجود مثمر و دارای برگ و بار بوده است؛ «کلمة طیّبة کشجرة طیّبة أصلها ثابت و فرعها فی السّماء. تؤتی أکلها کلّ حین بأذن ربّها»؛ و تا امروز این‌گونه بوده است. ۱۳۷۰/۱۲/۰۱

دین اسلام، دینی است که بر پایه علم و آگاهی بنا شده است؛ هیچ کدام از معارف اسلامی نیستند که توجیه عقلی نداشته باشند. همین امر سبب شده است که خداوند در قرآن کریم، مردم را همواره به تعقل و کسب آگاهی دعوت کرده است. رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله، امیرالمومنین علیه‌السلام و فرزندان گرامی شان نیز خود بانی و مشوق برگزاری جلسات علمی بوده اند، نه تنها مردان این خاندان؛ بلکه صدیقه طاهره سلام‌الله‌علیها نیز هر فرصتی که پیدامی کردند به نشر معارف می پرداختند و از صرف زمان در این راه آزرده خاطر نمی شدند. این مجاهده علمی و حرکت نورانی ریشه های حوزه تشیع را ثابت گردانید و سبب شد که یاران اهل بیت علیهم‌السلام بتوانند با رهنمودهای امامان خویش، حیات شیعه را در سخت ترین دوران هم حفظ کنند و با قطره قطره خون خویش آن نهال نو پا را آبیاری نمایند. هر چه تاریخ به جلو می رفت کار بر شیعیان سخت تر و وظیفه علماء سنگین تر می شد؛ زیرا که دسترسی به امام محدود تر و نقش سرپرستی علماء بر شیعیان پر رنگ تر می شد و این یعنی بر عهده گرفتن وظایف ظاهری امام معصوم علیه‌السلام توسط حوزه های علمیه . این مسئله در دوران غیبت صغری شدت گرفت و پس از آن به اوج خود رسید. این مسئله میتوانست بنیاد تشیع را از هم بپاشد اما با دوراندیشی اهل بیت علیهم‌السلام در تربیت شاگردان خبره و حفظ آثار گرانقدر خویش با ظابطه ای فوق العاده، دشمنان به هدف خویش نرسیدند و حوزه های علمیه توانستند با سختی فراوان راه روشن سلف خویش را ادامه دهند و اسلام ناب محمدی را سینه به سینه به نسل ما برسانند. این روند در طول تاریخ پستی و بلندی هایی داشت، تلخ و شیرین هایی داشت، رکود و رونق هایی داشت تا زمانیکه با پدیده عظیم انقلاب اسلامی مواجه شدیم، دقیقا در زمانی که دشمن کمر همت بسته بود تا حوزه را از درون تهی و معارف را توسط خود حوزویان به انحراف بکشاند. تاریخ به خوبی نشان می دهد که انقلاب اسلامی را می توان زنده کننده اسلام نامید؛ زیرا این دوره فرصتی در اختیار حوزه های علمیه قرار داد، که هیچ گاه حتی معصومین علیهم‌السلام چنین موقعیتی نداشته اند، فرصت فعالیت آزادانه و در دست داشتن امکانات به روز و فوق العاده برای نشر اسلام، حتی در دور دست ترین نقاط جهان. استفاده مناسب از این فرصت سبب شد ریشه هایی که اهل بیت علیهم‌السلام آن را ثابت کردند و اصحاب و علماء در طول تاریخ حوزه علمیه از آن پاسبانی نمودند، به ثمر بنشیند و شاخه های آسمانی اش طعنه به ماه زند.
طلاب سطح یکی حوزه علمیه آیت الله حق شناس رحمه‌الله‌علیه، نام برخی بزرگان حوزه علمیه و گوشه ای از فعالیت ها و آثار آنان را از دوران ایجاد تا زمان کنونی به تفکیک قرن و منطقه جغرافیایی، در مجموعه عکس نوشته هایی به نمایش گذاشته اند تا روشن شود چه مسیر طولانی و پر ثمری طی شده است تا اسلام عزیز به دست حوزه های علمیه ی امروز برسد و آنان را برای دفاع از خود فرا بخواند. این مسیر تا ظهور امام عصر عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌الشریف باید با قدرت هر چه بیشتر ادامه پیدا کند.

قرآن ۱
حوزه علمیه تشیع در یک نگاه

دوره تشریع

﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا
مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾
(آل عمران/۱۶۴)

مکه

مدارس: بیت رسول اکرم ﷺ، بازار عکاظ، منزل أرقم ابن أرقم.

بزرگان: رسول اکرم ﷺ، أمیرالمؤمنین (ع)، خدیجه کبری (س)، سلمان فارسی، أباذر، مقداد، عمار یاسر، ابن مسعود.

فعالیت‌ها: آغاز فراگیری خواندن و نوشتن برای عامه‌ی مردم، ترویج و تبیین معارف قرآنی، ایجاد سازمان اجتماعی جدید مطابق با فطرت انسانی، ایجاد سازمان اقتصادی جدید مطابق با مبانی اسلامی، بازگرداندن هویت اصلی زنان به آن‌ها.

مدینه

مدارس: مسجد النبی، مسجد قبا، بیت امام زین العابدین (ع).

بزرگان: رسول اکرم ﷺ، أمیرالمؤمنین (ع)، حضرت زهرا (س)، امام حسن (ع)، امام حسین (ع)، امام زین العابدین (ع)، امام باقر (ع)، ابن عباس، سعید بن جبیر، ابو حمزه ثمالی، أبا بصیر، زرارة، محمد بن مسلم.

فعالیت‌ها: نقل احادیث رسول اکرم ﷺ و تفسیر قرآن، ساخت مسجد جهت ترویج علم، عقد اخوّت بین مهاجرین و انصار، نوشتن عهدنامه بین مهاجرین و انصار و قبائل یهود و دیگر قبائل مدینه، آماده سازی نیرو جهت مواجهه با دشمنان، بیان فضائل کسب علم، شرکت در حلقه های علمی، اهتمام به تعلیم نساء، اهتمام به تعلیم جوانان و کودکان، اهتمام به تعلیم کتاب، اهتمام به نوشتن حدیث، اهتمام به تعلیم لغات مختلف، فرستادن مبلّغ، تبلیغ تمام قرآن (پس از نزول قرآن کریم)، دستور به برخی از اصحاب جهت کتابت قرآن کریم، بیان سنت حضرت به امّت، تأکید بر مرجعیت اهل بیت پس از ایشان، مرجعیّت فکری، مرجعیّت اجتماعی، حل مشکلات حادث شده، حل مواقف استراتژیک برای دولت های اسلامی، مرجعیّت در علوم اسلامی، مرجعیّت در بیان احکام شرعی، مرجعیّت در حفظ دستورات و آنچه از نبی مکرم ﷺ باقی مانده، تشکیل مدرسه «نصّ» در مقابل مدرسه «رأی» که خلیفه ی دوّم تشکیل داده بود، تربیت شاگردان ممتاز مانند سعید بن جبیر، بنیان‌گذاری قواعد فقهی اهل‌بیت (ع)، زیاد شدن تعداد روات و روایات، توسعه مدارس اهل‌بیت (ع) در مواد تعلیم، اجازه اظهار نظر در حلقات درس، تغییر اسلوب تعلیم از حفظ و استظهار به بحث و استدلال، تبدیل کوفه به محل تربیت شاگردان و علماء و فراگیری علوم دینی در آنجا با فرستادن افراد جهت تدریس.

تألیفات: مصحف علی (ع)، مصحف فاطمه (س)، الصحیفه (کتابی که در آن مسائل عقلی و احکام دیات و احکام اسیر و عدم ازدواج مسلمان با کافر آورده شده است)، صحیفه سجادیه، رساله‌ی حقوق امام زین العابدین (ع)، تفسیر قرآن کریم، هدایة، رساله (که برای سعد الخیر که از بنی امیه است)، رساله دیگر برای سعد الخیر (که در کتاب روضه کافی آمده است)، رساله ای که صدوق در خصال آورده است، مفتاح الحقیقه.

کوفه

مدارس: مسجد کوفه، بیت امیرالمومنین (ع).

بزرگان: أمیرالمؤمنین (ع)، امام حسن مجتبی (ع)، سید الشهداء (ع)، حضرت زینب (س)، حضرت عباس (ع)، عمار یاسر، مسلم بن عقیل، حبیب بن مظاهر، عبد الله بن مسعود، حذیفه بن یمان، اسماعیل بن عبد الرحمن، محمد بن السائب الکلبی، سلیمان بن صرد خزاعی.

فعالیت‌ها: نقل احادیث رسول اکرم ﷺ، ترویج قرآن کریم، تعلیم اصول قرائت قرآن و تفسیرش، حیات بخشیدن به سواد آموزی و نهضت علمی در کوفه توسط شاگردان امیر مومنان (ع)، تعلیم علوم مرتبط با زبان عربی به خصوص نحو، جلوگیری از تحریف قرآن و بهم ریزی زبان عرب، تعلیم اصول علم کلام و توحید، تعلیم علم فقه و قضاوت، تعلیم علم بلاغت و بیان، تأسیس از سال ۱۷ با حضور عمار یاسر و ابن مسعود.

حلب

بزرگان: أبوذر غفاری، مالک أشتر نخعی، ثابت بن قیس همدانی، کمیل بن زیاد، زید بن صوحان، صعصعة بن صوحان.

فعالیت‌ها: نقل احادیث رسول اکرم ﷺ، رساندن پیام تشیع علوی از کوفه به شام (علی الخصوص حلب)، مبارزه با اشاعه فحشاء و مقابله با فساد، مبارزه با معاویه و فعالیت های او توسط صعصعة بن صوحان، دفاع از امیرمومنان و جلوگیری از لعن آن حضرت بر منابر توسط صعصعة بن صوحان.

بصره

بزرگان: ابوالاسود دوئلی، حسن بن زیاد بصری، جون بن قتادة تمیمی، حکم بن عمرو غفاری، زیاد بن حصین تمیمی، بکر بن اوس، ابومنهال الطائر البصری، حسن بن الرواح بصری، زید بن عمی بصری، شیبه بن نعامه ضبی بصری، الأدهم بن أمیة العبدی البصری، أعین بن ضبیعة بن ناجیة بن عقال بن تمیم، بریدة بن الحصیب بن عبدالله بن الحارث، الجارود بن المعلی بن العلاء، جاریة بن قدامة بن مالک بن زهیر.

فعالیت‌ها: نقل احادیث رسول اکرم ﷺ، اعراب گذاری قرآن کریم، یاری رساندن به امیرالمومنین (ع) در جنگ جمل، شکوفایی نقل حدیث.

تألیفات: شروط الامامة، الاسماءالإدریسیة، کتاب الإخلاص، نزول القرآن، کتاب تفسیر القرآن، الفرائض.

نمایشگاه جهاد تبیین
با موضوع حوزه، طلبگی و روحانیّت
حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره (امین‌الدوله_فیلسوف‌الدوله)

حوزه علمیه آیت الله حق شناس ره
امین الدوله، فیلسوف الدوله

قرن ۲

حوزه علمیه تشیع در یک نگاه

زمینه سازی تمدن اسلامی

تربیت و پرورش شاگردان توسط اهل بیت (علیهم‌السلام)

﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً ۚ فَلَوْلَا نَفَرَ
مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ
وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾

(توبه/۱۲۲)

حلب
قم
بغداد
کوفه
بصره
مدینة النبی

مدینه

مدارس: مسجد نبوی، بیت امام کاظم (ع)، بیت امام رضا (ع)

فعالیت‌ها: نقل احادیث اهل بیت (علیهم‌السلام)، زیاد شدن تعداد شیعیان و فقهاء، استمرار مدرسه فقاهت، زیاد شدن تألیفات.

بزرگان: امام صادق (ع)، امام کاظم (ع)، امام رضا (ع)، علی بن جعفر برادر امام کاظم (ع)، موسی بن ابراهیم مروزی مؤدب، محمد بن تمیم نهشلی، محمد بن صدقة، علی بن عبیدالله بن حسین، علی بن یقطین، حسن بن علی بن یقطین، محمد بن ثابت.

تألیفات: جعفریات، مسائل علی بن جعفر (ع)، فقه الرضا (ع).

کوفه

بزرگان: امام صادق (ع)، جابر بن یزید جعفی، اسماعیل بن ابی خالد، أبان بن تغلب، اسحاق بن عمار، برید بن معاویه عجلی، حریز بن عبدالله سجستانی، زرارة بن اعین شیبانی، صفوان بن مهران جمال، فیض بن مختار، جابر بن حیان، محمد بن علی بن نعمان، معاذ بن کثیر، هشام بن محمد بن السائب، لیث بن بختری مرادی.

تألیفات: کتاب المجردات، کتاب فی الامامة، کتاب فی الحلال و الحرام، توحید مفضل، مصباح الشریعه، الأربع مائة مسألة فی أبواب الحلال و الحرام.

فعالیت‌ها: نقل احادیث اهل بیت (علیهم‌السلام)، افزایش قابل توجه نشاط علمی در کوفه، تعلیم و ترویج بحث رجالی و تألیف کتب متعدد در این زمینه، علم تفسیر و قرائت، گسترش علم حدیث، فقه، اصول فقه، لغت عربی، مبارزه با کذب در احادیث توسط امام صادق و اصحاب حضرت، انتقال علم به شهر قم، ری، بغداد و بصره، تربیت هزاران شاگرد، مقابله فرهنگی با جولان ظلم حاکم های طاغوت، تاسیس مدرسه علوم طبیعی، کشف مواد شیمیایی متعدد.

بصره

بزرگان: خلیل بن احمد فراهیدی، ابن اذینة، فضیل بن یسار، أبان بن عثمان، أبان بن عبد الرحمان، أبان بن أبی عیاش، فضیل بن یسار کوفی، بُکیر بن اعین، عبدالله بن بکیر، علی بن رِئاب، ابواسحاق ابراهیم بن یحیی بصری.

تألیفات: کتاب النغم، کتاب العروض، کتاب الشواهد، کتاب الجمل، کتاب النقط و الشکل، کتاب فائت العین، کتاب الإیقاع تحت تألیف خلیل بن احمد فراهیدی؛ المغازی، الکفر والایمان، الاحتجاج فی الامامه، الملاحم، التوحید، کتاب الفرائض، ما اتفق لفظه و اختلف معناه، مصادر القرآن، بناء الکعبه و اخبارها، المقصور و الممدود، النقط و الشکل.

فعالیت‌ها: گسترش روایات معصومین (علیهم‌السلام) و ادبیات عرب، وضع اولین لغت نامه منظم و نو در عرب، تأثیر بر علم نحو، وضع علم عَروض، امتیاز بخشیدن به جایگاه سماع در ادبیات، برگزاری مناظره با مخالفین مکتب تشیع.

حلب

بزرگان: عبید الله بن علی حلبی

فعالیت‌ها: نقل احادیث اهل بیت (علیهم‌السلام)، گسترش مذهب تشیع، ترویج حوزه ی علمیه ی تشیع.

تألیفات: کتاب الجامع، الجامع و اسماعیلیه، کتاب المسائل تحت تألیف عبیدالله بن علی حلبی.

قم

بزرگان: موسی بن عبدالله بن سعد أشعری، یسَع بن عبدالله، یعقوب بن عبدالله، ادریس بن عبدالله، زکریا بن آدم، زکریا بن ادریس، عبدالعزیز بن مهتدی بن محمد، سیف بن مبارک بن یزید، عبدالله بن ابی یعفور، عبدالله بن جندب.

فعالیت‌ها: استقلال اصفهان و برپایی نماز جمعه توسط حمزة بن یسَع بن عبدالله قمی، برگزیده شدن عامربن عمران اشعری بر ولایت قم، نقل احادیث اهل بیت (علیهم‌السلام)، مبارزه با غالیگری و غلوگویی.

تألیفات: کتاب السهو، کتاب الادب، کتاب الزکاة، جوامع الآثار، فضل القرآن، کتاب النکاح، کتاب الحدود، کتاب الصلوه، العلل الکبیر، التجارات، کتاب یوم و لیلة.

بغداد

بزرگان: علی بن یقطین بغدادی، محمد بن عیسی بن عبید، هشام بن حکم، ابوجعفر محمد بن جلیل سکاک، ابوالحسن علی بن منصور، یونس بن عبدالرحمن، علی بن اسماعیل میثمی، نشیط بن صالح بن لفافه.

فعالیت‌ها: نقل احادیث اهل بیت (علیهم‌السلام)، برگزاری مناظره با مخالفین مکتب تشییع، پاسخگویی به شبهات مطرح در جامعه توسط معاندین.

تألیفات: ما سُئِل عنه الصادق مِن أمور الملاحم، مناظرته للشاک بحضرة جعفر، کتاب الفَیْءِ و الخمس، کتاب العلل الکبیر، کتاب الصیام و اختلاف الحدیث، التدبیر فی الامامة، الوصیة و الرد علی من انکرها، اختلاف الناس فی الامامة، المجالس فی الامامة، التمییز و اثبات الحجج علی من خالف الشیعة، الالطاف التوحید، الشیخ والغلام فی التوحید، المجالس فی التوحید، الدلالة علی حدوث الاشیاء، تفسیر مایلزم العباد الاقرار به، الرد علی اصحاب الثنین، الرد علی اصحاب الطبائع، الرد علی ارسطاطالیس فی التوحید، الرد علی من قال بامامة المفضول، الرد علی المعتزلة فی امر طلحة والزبیر، الرد علی شیطان الطاق، الرد علی هشام الجوالیقی، اختلاف الناس فی الامامة.

نمایشگاه
جهاد تبیین
با موضوع حوزه، طلبگی و روحانیت
حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره (امین‌الدوله_فیلسوف‌الدوله)

حوزه علمیه آیت الله حق شناس ره
امین الدوله، فیلسوف الدوله

حوزه علمیه تشیع در یک نگاه

قرن ۳

زمینه سازی تمدن اسلامی

ترویج و نشر معارف اهل بیت علیهم‌السلام

(عن أمیر المؤمنین علیه‌السلام: إذا أرادَ اللّه ُ بعَبدٍ خَیرا فَقَّهَهُ في الدِّینِ، و ألهَمَهُ الیَقینَ)

(میزان الحکمة/۴۶۸۸)

خراسان

بزرگان: امام رضا علیه‌السلام، أبوالحسن سوسنجردی، محمد بن أحمد بن حماد مروزی محمودی، أباصلت هروی، ریّان بن صلت اشعری.

فعالیت ها: برگزاری جلسات مناظره با تمامی مذاهب و پاسخگویی به سوالات و شبهات آنان و ... از برکات وجود آن حضرت، گسترش تشیع در ایران با ورود حضرت به خراسان، نشر احادیث فضایل امیرمؤمنان توسط اباصلت.

تألیفات: رساله ذهبیه که مؤلف آن امام رضا علیه‌السلام است؛ فرق بین آل و امة که مؤلف آن ابن صلت است.

سامرا

بزرگان: امامین عسکریین علیهما‌السلام، ثبیت بن محمد عسکری و باقی اصحاب حضرات علیهما‌السلام در منطقه ی عسکر.

تألیفات: تولیدات بنی امیه فی الحدیث و ذکر الاحادیث الموضوعة، دلائل الائمه علیهم‌السلام و نقض العثمانیة، کتاب الاسفار.

فعالیت ها: ترتیبت شاگردان متعدد توسط امامین عسکریین علیهما‌السلام، مبارزه با فرق انحرافی، تعلیم و تالیف زیارتنامه به خصوص جامعه کبیر توسط امام هادی علیه‌السلام، رویارویی با عالمان درباری، آماده سازی شیعیان برای دوران غیبت توسط امام عسکری علیه‌السلام، مبارزه با تحریف قرآن و پاسخ به کج فهمی ها در مورد تفسیر قرآن، حمایت و پشتیبانی مالی از شیعیان، نقل و تمییز دادن احادیث صحیح از احادیث جعلی بنی امیه، اثبات حقانیت مکتب اهل بیت و رد عثمانیه.

کوفه

بزرگان: فضل بن شاذان نیشابوری، احمد بن ابی نصر، حسن بن محبوب، ابوغالب زراری، ابراهیم بن محمد ثقفی کوفی.

فعالیت ها: پاسخگویی به سوالات فقهی شیعیان توسط ابن شاذان، نقل احادیث و فرمایشات اهل بیت علیهم‌السلام توسط ابن شاذان و دیگر روات، انتقال آثار گذشتگان برای آیندگان(توسط ابن محبوب)، مبارزه با فرق انحرافی.

تألیفات: المشیخه، الشواهد من کتاب الله، کتاب الرد علی الغالیة، اثبات الرجعه، الفرائض الکبیر، الفرائض الاوسط، الفرائض الصغیر که توسط ابن شاذان نوشته شده اند؛ الغارات که توسط ابراهیم ثقفی نوشته شده است.

ری

بزرگان: عبدالرحمان بن أبی حاتم، عبدالعظیم حسنی، ابراهیم بن محمد بن عبدالله رازی، شیخ کلینی، ابوالحسن رازی، احمد بن ابراهیم کلینی، سهل بن زیاد آدمی، محمد بن احمد دوریستی.

فعالیت ها: نقل احادیث اهل بیت علیهم‌السلام، تبویب احادیث اهل بیت علیهم‌السلام توسط شیخ کلینی، توجه به خردورزی و خرافه زدایی در راستای رشد جامعه، طرح مسائل جامعه، صیانت از اعتقادات شیعی.

تألیفات: کتاب خُطَب امیرالمؤمنین تحت تألیف سید الکریم؛ کتاب اصول کافی، کتاب فروع کافی، کتاب روضه کافی، الرد علی القرامطه، الدواجن و الرواجن، ما قیل فی الائمه علیهم‌السلام من الشعر.

بصره

بزرگان: عبدالعزیز جلودی، ابن هشام مورخ، محمد بن زکریا غلابی، علی بن اسماعیل میثمی.

فعالیت ها: روایتگری از دوران زندگانی امیرمومنان به خصوص سه جنگ ایشان، مبارزه با تحریف زندگانی رسول اکرم،نقل احادیث وارده از ائمه اطهار.

تألیفات: کتاب التفسیر عن علی، کتاب الحَکَمَین، السیرة النبویة، کتاب مسند امیرالمؤمنین علیه‌السلام، کتاب التجارات عن علی که توسط عبد العزیز نوشته شده اند؛ التوابین عین الوردة الحرّه المبخلین، الجمل الجبل اخبار زید، البخلاء و الحدیث که غلابی آن ها را تألیف کرده است.

بغداد

بزرگان: محمد بن ابی عمیر، هَمّام بن سُهیل، أبوسهل نوبختی، ابن جحام، احمد بن ابی‌یعقوب، حسن بن موسی نوبختی.

فعالیت ها: نقل احادیث اهل بیت علیهم‌السلام، تالیف کتاب در رد یهود و منکران رسالت، ریشه کن کردن فرق غیر اثناعشری، دفاع از نواب امام زمان، بر عهده گیری وکالت امام عصر، تالیف کتب در علم اصول فقه، تالیف کتاب در موضوع درباره ملل و نحل و آراء و فرق برای اولین بار (نوبختی).

تألیفات: الاستیفاء فی الامامة، الرد علی محمد بن الازهر فی الامامة، ابطال القیاس، نقض رسالة الشافعی، نقض اجتهاد الرأی، فتح افریقیه و اخبارها، کتاب تاریخ، کتاب البلدان، مشاکله الناس لزمانهم تحت تألیف یعقوبی.

قم

بزرگان: ابراهیم بن هاشم قمی، علی بن بابویه قمی، سعد بن عبدالله اشعری قمی، محمد بن یحیی العطار، حسن بن متیل، محمد بن حسن صفار قمی.

فعالیت ها: برگزاری مناظره با مخالفین و پاسخ گویی به سوالات آنها، مبارزه با جریان غلو به وسیله تالیف کتاب، نقل احادیث اهل بیت علیهم‌السلام، تربیت شاگردانی مانند ابن بابویه و شیخ کلینی (توسط سعد بن عبدالله)، تبیین جایگاه سید الشهداء و تشویق مردم به زیارت آن حضرت (ابن متیل).

تألیفات: المقالات و الفرق، بصائر الدرجات، کتاب الرد علی الغلاة، فضل قم و الکوفه، ناسخ القرآن و منسوخه و محکم و متشابهه، مقتل الحسین که به دست محمد بن یحیی به دست تألیف رفته اند.

نمایشگاه جهاد تبیین
با موضوع حوزه، طلبگی و روحانیّت
حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره (امین‌الدوله_فیلسوف‌الدوله)

حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره
امین الدوله، فیلسوف الدوله

قرن ۴

حوزه علمیه تشیع در یک نگاه

اوج تحقق تمدن اسلامی

سرآمدی علمای اسلام در تمام علوم رایج جهان

(الإمامُ زينُ العابدينَ أو الإمامُ الباقرُ علیهما السلام : مُتَفَقِّهٌ في الدِّينِ أشَدُّ على الشيطانِ مِن عِبادَةِ ألفِ عابِدٍ)

(بحار الأنوار: ۱/ ۲۱۳/ ۱۰)

بغداد

بزرگان: شیخ مفید، سید رضی، سید مرتضی، ابن جنید اسکافی، احمد بن حسین غضائری، محمد اسکافی، محمد بن عمر کشی، محمد بن عمر جعابی، أبو محمد هارون بن موسی تلعکبری.

فعالیت ها: نشر احادیث اهل بیت علیهم السلام، حضور در مناظرات علمی در مقابل خلفای عباسی (مفید)، پایه گذاری روش فقهی جدید در فقه شیعه توسط شیخ مفید، نشر مباحث کلام عقلی، عهده داری نقابت شیعیان توسط سید مرتضی و سید رضی، تأسیس مدرسه دارالعلم در بغداد توسط سید رضی، جمع آوری و تالیفات فرمایشات امیرمومنان با عنوان نهج البلاغة.

تألیفات: المُقنَعَة، اوائل المقالات، الإرشاد که توسط شیخ مفید به تألیف رسیده اند؛ نهج البلاغة، خصائص الأئمة، حقائق التنزیل، مجاز القرآن تحت تألیف رضی؛ تهذیب الشیعة لأحکام الشریعة، خلاص المبتدئین من حیرة المجادلین که ابن جنید اسکافی آن ها را نوشته است؛ الأنوار فی تاریخ الائمة نوشته ی محمد اسکافی؛ جوابات المسائل السلاریه، الدرر و الغرر، الفصول المختارة، الذریعة الی اصول الشریعة که سید مرتضی آن ها را به دست تألیف برده است.

حلب

بزرگان: أبو نصر فارابی، حسن بن شعبه حرانی، حسین بن حمدان خصیبی.

فعالیت ها: نقل احادیث منقول از اهل بیت، توسعه مباحث عقلی، شکوفایی تمامی علوم مانند فلسفه، طب، نجوم، فیزیک، شیمی، ریاضی و...، تربیت شاگردان متعدد در مکتب اهل بیت علیهم السلام.

تألیفات: التمحیص، تحف العقول فیما جاء من الحِکم و المواعظ من آل‌الرسول علیهم السلام که ابن شعبه حرانی نوشته است، ما ینبغی ان تعلم قبل الفلسفه، السیاسه المدنیه، الجمع بین رأی الحکیمین افلاطون الالهی و ارسطو طالیس، رساله فی ماهیه العقل، تحصیل السعاده، اجوبه عن مسائل فلسفیه، رساله فی اثبات المفارقات، اغراض ارسطوطالیس فی کتاب مابعدالطبیعه، رساله فی السیاسه فصوص الحکمه، موسیقی کبیر، اندیشه‌های اهل مدینه فاضله، احصاءالعلوم، فی وجوب صناعه الکیمیا، رساله الحروف که همه منسوب به فارابی است.

کوفه

بزرگان: محمد بن مسعود عیاشی، ابوالقاسم کوفی، ابن‌اعلم علوی حسینی، محمد بن جعفر ابن نجار، احمد بن محمد بن سعید همدانی، ابوالمفضل شیبانی، احمد بن محمد ابوغالب زراری.

فعالیت ها: نقل احادیث منقول از اهل بیت علیهم السلام، استمرار ذکر حدیث در سلسله راویان آل اعین، نقل ادعیه صحیفه سجادیه علیه السلام، نقل زیارت آل یاسین.

تألیفات: تفسیر عیاشی، الاستدراک لما اغفله‌الخلیل، روضه‌الاخبار و نزهه‌الابصار، مختصر فی‌النحو، الولایة؛ کتاب المباهله، مزار امیرالمؤمنین علیه السلام، مزار الحسین علیه السلام، فضائل عباس بن عبدالمطلب، کتاب من روی حدیث غدیر خم، رسالة فی التقیه و الاذاعه، کتاب القلم، الولادات الطیبه الطاهره، شرف التربه، کتاب الدعاء، امالی تحت تألیف ابوالمفضل شیبانی.

بصره

بزرگان: ابن داعی، علی بن حماد بصری، احمدبن ابراهیم بن مُعلّی بن اسد، حسین بن موسی علوی، عبدالعزیز جَلودی، ابن نوح سیرافی، ابوعلی صولی.

فعالیت ها: نقل احادیث منقول از اهل بیت علیهم السلام، قیام علیه معزّ الدوله توسط ابن داعی، گزارش کردن وقایع دوران معصومین برای آیندگان، نشر فضائل اهل بیت به واسطه سرودن شعر.

تألیفات: کتاب التفسیر عن علی علیه السلام، مجموع قرائة امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام، کتاب الجَمَل، کتاب صِفّین، کتاب الحَکَمین، کتاب مسند امیرالمؤمنین علیه السلام، کتاب التجارات عن علی علیه السلام که عبدالعزیز جلودی آن ها را تألیف کرده است؛ التاریخ، مناقب امیرالمؤمنین علیه السلام، اخبار صاحب الزنج بالبصره، الفرق که نجاشی آن را ستوده است، اخبار السید اسماعیل (الحمیری)، شعر السید، عجائب العالم، مثالب القبائل که آن ها را احمد بن ابراهیم بن معلی بن اسد به دست تألیف رسانده است؛ اخبار الوکلاء الاربعة، التعقیب و التعفیر، القاضی بین الحدیثین المختلفین، المصابیح که تحت تألیف ابن نوح سیرافی بوده است؛ اخبار فاطمه زهرا علیها السلام نوشته ی ابو علی صولی.

قم

بزرگان: ابن قولویه، ابن بَطّه قمی، ابْن وَلید قُمی، عبدالله بن جعفر حِمیری، محمد بن عبدالله بن مطلب شیبانی، سمع بن حاتم، حسن بن حمزه علوی طبری، علی بن محمد خزاز قمی.

فعالیت ها: شکوفایی اجتهاد و علم حدیث، فعالیت در عرصه کلام نقلی، تربیت شاگردان و علمای بزرگ، نقل حدیث.

تألیفات: کامل الزیارات، تاریخ الشهور، مداواة الجسد که ابن قولویه آن ها را تألیف کرده است؛ الجامع، تفسیر القرآن، الفهرست تحت تألیف ابن ولید قمی؛ تفسیر اسماءالله، قرب الاسناد و فهرست ابن بطه؛ کفایة الأثر فی النص علی الأئمة الإثنی عشر اثر علی بن محمد خزاز؛ مسائل الرجال و مکاتباتهم اباالحسن الثالث علیه السلام، مسائلُ أبی محمدالحسن علی ید محمد بن عثمان العَمری، قرب الاسناد، کتاب الغیبه، الدلائل که عبدالله بن جعفر حمیری به دست تألیف رسانده است.

ری

بزرگان: شیخ صدوق، ابن رازی ابومحمد جعفر بن احمد ایلاقی، شریف حسن بن حمزه، احمد بن محمد رازی.

فعالیت ها: نقل احادیث منقول از اهل بیت علیهم السلام، ترویج زهد و ورع و مباحث اخلاقی در سطح عموم، شکوفایی در علوم فلسفه، طب و کیمیا توسط احمد رازی.

تألیفات: کمال الدین و تمام النعمة، السهو، مختصر تفسیر القرآن، تفسیر القرآن، ثواب الاعمال، الخصال، مصادقة الإخوان، المعرفة برجال البرقی، فضائل الاشهر الثلاثة، من لایحضره الفقیه، علل الشرائع، معانی الأخبار، الأمالی، عیون اخبار الرضا علیه السلام، صفات الشیعة، فضائل الشیعه که شیخ صدوق آن ها را تألیف کرده است؛ جاویدانْ خِرَد، تهذیب الاخلاق و تطهیر الاعراق، تجارب الامم، الهوامل و الشوامل، فوز السعاده، الفوز الاصغر، کتاب الاشربه، رسالة فی الکیمیا، رسالة فی ذکر الحجر الاعظم، الکنز الکبیر تحت تألیف احمد بن محمد رازی؛ الاعمال المانعة من دخول الجنة جامع الاحادیث، العروس، الغایات، المسلسلات، نوادر الاثر فی علی علیه السلام خیر البشر، المنبی عن زهد النبی صلی الله علیه و آله، ادب الامام و المأموم، دفن المیت که ابن رازی قمی آن ها را نوشته است.

اصفهان

بزرگان: علاءالدین کاکویه، ابوالفرج اصفهانی، ابوعلی سینا، صاحب بن عباد.

فعالیت ها: تأسیس مدرسه علایی، تأثیر در شعر فارسی، ایجاد رابطه بین علماء شیعه و سلاطین آل بویه، نقل حدیث، توسعه در خدمات اجتماعی و عمرانی.

تألیفات: مقاتل الطالبیین، الأغانی، الشفاء، کتاب النّجاه، الاشارات و التنبیهات، کتاب الانصاف، منطق المشرقیین، رساله اَضحَویه فی امر المعاد، عیون الحکمه، معانی کتاب ریطوریقا، رساله فی معرفه النَّفس الناطقه و احوالها، التعلیقات، القانون فی الطب، النُّکَت و الفوائد، المبدأ و المعاد، الإبانة عن مذهب أهل العدل، المحیط فی اللغة، الإِقناع فی العروض و تخریج القوافی، رسالة فی أحوال عبد العظیم الحسنی.

نمایشگاه
جهاد تبیین
با موضوع حوزه، طلبگی و روحانیّت
حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره (امین‌الدوله_فیلسوف‌الدوله)

حوزه علمیه آیت الله حق شناس ره
امین الدوله، فیلسوف الدوله

حوزه علمیه تشیع در یک نگاه

قرن ۵

دوره کمال اجتهاد

توسعه فقه تفریعی و اجتهادی

(الإمامُ الکاظمُ عليه‌السلام : تَفَقَّهُوا فِي دِينِ الله، فإنَّ الفِقهَ مِفتاحُ البَصيرَةِ، و تَمامُ العِبادَةِ، و السَّببُ إلى المَنازِلِ الرَّفيعَةِ و الرُّتَبِ الجَليلَةِ فِي الدِّينِ و الدنيا، و فَضلُ الفَقيهِ عَلَى العابِدِ كَفَضلِ الشَّمسِ عَلَى الكَواكِبِ، و مَن لَم يَتَفَقَّهْ فِي دِينِهِ لَم يَرضَ اللهُ لَهُ عَمَلاً).

(البحار الانوار: ۱۹/۳۲۱/۷۸)

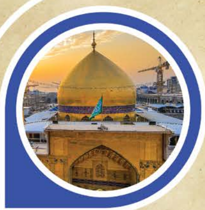

بغداد

بزرگان: سید مرتضی علم الهدی، شیخ طوسی، ابوالصلاح حلبی، ابن برّاج، سلار دیلمی، ابن‌شجری، محمد بن علی کراجکی، ابویعلی جعفری.

فعالیت‌ها: جانشین شیخ مفید و تصدی درس کلام و فقه توسط جعفری، ترویج علوم مرتبط با ادبیات عرب، نقل احادیث اهل بیت علیهم‌السلام، تدریس گسترده علم کلام و علم فقه، رسیدگی و سرپرستی امور سادات و یتیمان و تأمین نیازهای مالی و نیز حفظ احترام آنان توسط ابن شجری.

تألیفات: مختارات شعراء العرب، منظومة ابن‌الشجری، فرهنگ مشترکات لفظی، کنز الفوائد(کراجکی)، الرسالة العلویة فی فضل امیرالمؤمنین، الکرّ و الفرّ فی الامامه، رسالة فی حق الوالدین، منهاج فی معرفة مناسک الحجاج.

نجف

بزرگان: شیخ طوسی، حسن بن محمد طوسی، منصور بن حسین آبی، صاعد بن ربیعة بن ابی غانم، ابن کیابکی حسینی جرجانی، مطهر بن ابی‌القاسم حسینی دیباجی، زین بن داعی حسینی، ابن شهریار خازن غروی، محمد بن هبة الله، آدم بن یونس.

فعالیت‌ها: ایجاد جوّ علمی و نظم در نظام آموزشی، ایجاد ارتباط علمی بین مذاهب، نجات دادن نجف از چنگ ریاست طلبان و اهل سیاست، پرورش مفسران قرآنی مانند فضل بن حسن طبرسی، محمد بن ابراهیم نعمانی، محمد بن حسن فتال نیشابوری، پرورش متکلمان مدافع مکتب اهل بیت علیهم‌السلام، محمد بن عبد الملک تبان، پرورش محدثان روایت های اهل بیت علیهم‌السلام مانند ابن نوح سیرافی، علی بن هبة الله، محمد ابن أحمد ابن علی قمی و... .

تألیفات: التبیان فی تفسیر القرآن، المسائل الرجبیه، تهذیب الاحکام، الاستبصار فی ما اختلف من الاخبار، المجالس معروف به الأمالی، الاقتصاد فی ما یجب علی العباد، النقض علی ابن شاذان فی مسألة الغار، کتاب ما یعلّل و ما لا یعلّل، المسائل فی الفرق بین النبی و الإمام، العُدّة فی اصول الفقه، مسألة فی العمل بخبر الواحد، فهرست کتب الشیعة و اصولهم و أسماء المصنفین، مختصر فی عمل یوم و لیلة، هدایة المسترشد و بصیرة المتعبد.

کوفه

بزرگان: علی بن محمد علوی عمری، احمد بن علی نجاشی، محمد بن علی طبری، علی بن هبة‌الله.

فعالیت‌ها: گزارش رویدادهای دوران معصومین و جلوگیری از تحریف ایشان برای آیندگان، گسترش فهرست نگاری و علم رجال، نقل احادیث اهل بیت علیهم‌السلام.

تألیفات: المجدی فی انساب الطالبیین، المشجر، المبسوط، الرسائل، بشارة المصطفی لشیعة المرتضی (طبری)، کتاب‌های المتمسک بحبل آل الرسول، الانوار فی تاریخ الائمة الابرار و الیقین فی اصول الدین، فهرست اسماء مصنفی الشیعه، تفسیر النجاشی.

حلب

بزرگان: هلال بن محسن بن ابراهیم الصابی، ناصر خسرو، امین الدولة ابوطالب عبدالله بن محمد بن عمار، سید علی بن زهرة الحسینی العلوی الحلبی، القاضی سعد الدین، عبدالعزیز بن نحریر، القاضی أبوالحسین محمد بن عثمان بن الحسن النصیبی.

فعالیت‌ها: نقل احادیث اهل بیت علیهم‌السلام، انتشار و ترویج و تقویت علنی تشیع علوی و مکتب حوزوی، رسمی دانستن مذهب تشیع، نفوذ عمیق در مسائل سیاسی اجتماعی، تسلط جوانب انسانی و علمی در امارت های شام(تنویخیه و...)، تأسیس دار العلم توسط امین الدوله أبوطالب عبدالله بن محمد بن عمار(۴۶۴ ق)، نشر علم و ادب توسط بنی عمار.

تألیفات: جامعُ الحِکمَتَین، خوان‌الاخوان، زادالمسافرین که توسط ناصر خسرو تألیف شده اند؛ ترویح الارواح و مفتاح السرور والافراح امین الدوله؛ جواهر الفقه، عِمادُ المُحتاج فی مناسک الحاجّ تحت تألیف ابن نحریر.

خراسان

بزرگان: فضل بن حسن طبرسی، حسن بن فضل طبرسی، محمد بن جریر بن رستم، محمد بن حسن شوهانی، عبد الله بن حمزه طوسی، محمد بن حسن فتال نیشابوری.

فعالیت‌ها: نقل احادیث اهل بیت علیهم‌السلام، ترویج مبانی قرآنی در سطح جامعه به واسطه تالیف کتب تفسیری، بیان مسائل اخلاقی مورد نیاز جامعه.

تألیفات: مجمع البیان، جامع الجوامع، مکارم الاخلاق، اعلام الوری بأعلام الهدی، الثاقب فی المناقب، کتاب روضه الواعظین، التنویر فی معانی التفسیر، الوافی بکلام المثبت و النافی، الهادی الی النجاة من جمیع المهلکات، ایجاز المطالب من ابراز المذاهب، اعلام الهدی فی فضائل الائمة علیهم‌السلام، العمدة فی اصول الدین و الفرائض و النوافل.

ری

بزرگان: ابوسعد منصور بن حسین، محمد بن احمد بن علی قمی، منصور بن حسین آبی، محمد بن محمد بن عصام کلینی، محمد بن احمد سنانی.

فعالیت‌ها: نقل احادیث منقول از اهل بیت علیهم‌السلام، استنساخ بعضی کتب در حال نابودی، روایت کردن کتب مانند کتاب سلیم بن قیس هلالی، صحیفه سجادیه و... .

تألیفات: النظم الحسن، دیوان منصور آبی، تاریخ الری، الانس و العرس، نثر الدرر فی المحاضرات، النتف و الطرف، حدیث الغدیر که آن ها را ابوسعد منصور بن حسین نوشته است؛ مائة منقبة، بستان الکرام.

نمایشگاه جهاد تبیین
با موضوع حوزه، طلبگی و روحانیّت
حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره (امین‌الدوله_فیلسوف‌الدوله)

حوزه علمیه آیت الله حق شناس ره
امین الدوله، فیلسوف الدوله

قرن ۶

حوزه علمیه تشیع در یک نگاه

گسترش علوم عقلی

تأسیس مکتب اشراق در علوم عقلی

(عن النبی صلی الله علیه و آله: مَثَلُ العَقلِ فی القَلبِ کَمَثَلِ السِّراجِ فی وَسَطِ البَیتِ)

(علل الشرایع، ص ۹۸، ح ۱)

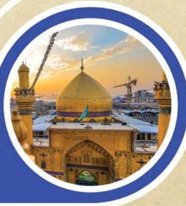

بغداد

بزرگان علی بن محمد حلی، محمد بن محمد بن هارون بزاز حلی.

فعالیت‌ها نقل حدیث، فعالیت‌هایی در زمینهٔ تفسیر قرآن، انتقال سلسلهٔ قرائات قرآن به نسل بعدی توسط محمد بن محمد بن هارون بزاز حلی.

تألیفات المصباح الکبیر، المصباح الصغیر که توسط علی بن محمد حلی نوشته شده اند؛ مختصر التبیان فی تفسیر القرآن، متشابه القرآن، اللحن الخفی و اللحن الجلی تحت تألیف محمد بن محمد بن هارون بزاز حلی.

نجف

بزرگان حسن بن محمد بن حسن طوسی، احمد بن علی طبرسی، سید فضل الله راوندی.

فعالیت‌ها نقل احادیث منقول از اهل بیت علیهم‌السلام، بیان شیوه های مناظره ائمه اطهار علیهم‌السلام برای استفاده عموم، نقل صحیفه کامله سجادیه و زیارت جامعه کبیره توسط پسر شیخ طوسی برای آیندگان.

تألیفات المرشد الی السبیل المتعبد نوشته ی حسن بن محمد بن حسن طوسی؛ الاحتجاج علی اهل اللجاج، مفاخر الطالبیة، تاریخ الأئمة؛ کتاب النوادر، ضوء الشهاب، الأربعین فی الأحادیث.

حله

بزرگان ابن ادریس، سید فخار بن معد موسوی، محمد بن جعفر بن نَما، ابوالبقاء هبة‌الله بن نما، عربی بن مسافر عبادی، وَرّام بن ابی فِراس حِلی، یحیی بن بطریق.

فعالیت‌ها نقل احادیث منقول از اهل بیت علیهم‌السلام، بازگرداندن حرکت اجتهادی در فقه شیعه، تأسیس حوزه علمیه حله توسط محمد بن جعفر بن نما، تربیت شاگردانی مانند سید ابن طاووس توسط وَرّام بن ابی فِراس حِلّی، اعتبار سند و تدوین کتب رجالی، تقسیم بندی احادیث از نظر سند.

تألیفات الحجة علی الذاهبِ إلی تکفیر أبی طالبٍ برای سید فخار؛ خلاصة الاستدلال فی المُواسَعَة و المُضایقَة، المختصر فی المضایقة، رسالة فی معنی الناصب، المسائل، مناسک الحج، الحاوی لتحریر الفتاوی تحت تألیف ابن ادریس؛ تنبیهُ الخَواطِر و نُزهَةُ النَّواظِر، مسئلة فی المواسعة و المضایقة نوشته ی وَرّام بن ابی فِراس حِلی؛ یحیی بن بطریق، عمدة عیون صحاح الاخبار فی مناقب امام الابرار، المستدرک المختار فی مناقب وصی المختار، خصائص الوحی المبین فی مناقب امیر المؤمنین علیه‌السلام، اتفاق صحاح الاثر فی امامة الائمة الاثنی عشر، تصفح الصحیحین فی تحلیل المتعتین، الرد علی اهل النظر فی تصفح ادله القضاء و القدر، ابطال شبهة المتاولین لنص ولایة امیرالمؤمنین علیه‌السلام، نهج العلوم الی نفی المعدوم بسؤال اهل حلب، عیون الاخبار، رجال الشیعة، المناقب که وَرّام بن ابی فِراس حِلی آن ها را نوشته است.

حلب

بزرگان ابن جبیر، أبی طاهر، أبی المکارم حمزة بن زهرة الحسینی الحلبی، یحیی بن زهرة الحسینی العلوی الحلبی، الحسین بن أحمد بن عیاش الحلبی، عز الدین عبدالعزیز بن أبی کامل الطرابلسی القاضی، محمد بن هبة‌الله بن جعفر الوراق.

فعالیت‌ها تأسیس مدرسه‌ی علمیه‌ی تشیع الرجاجیه، حضور دولت اسماعیلی در شام و انتشار تشیع، نشر علم و ادب توسط بنی عمار، اهتمام به کتب و منابع علمی و تزئین کتب به طلا و نقره در دارالعلم آل عمار.

تألیفات الغنیة تحت تألیف سید أبوالمکارم حمزة بن زهرة الحسینی؛ الأنواع و الأسجاع، الإمامة نوشته ی الحسین بن أحمد بن عیاش الحلبی، المهذب که عز الدین عبدالعزیز بن أبی کامل الطرابلسی القاضی آن را نوشته است؛ الکامل، الاشراف، الموجز، الجواهر تحت تألیف عز الدین عبدالعزیز بن أبی کامل الطرابلسی القاضی؛ الواسطة بین النفی و الإثبات، ما لا یسع المکلف اهماله، عمل یوم و لیلة، الزهرة فی أحکام الحج و العمرة نوشته ی محمد بن هبة‌الله بن جعفر الوراق.

قم

بزرگان شاذان بن جبرئیل قمی، أبومحمد حسن بن حَسّولة بن صالحان قمی، قاضی أبوابراهیم بابویی، أبوجعفر محمدبن علی نیشابوری، امیرة بن شرف شاه حسینی، سعید عزالدین مرتضی، ظهیر الدین عبدالعزیز، أبوالحسن کمیج.

فعالیت‌ها نقل احادیث منقول از اهل بیت علیهم‌السلام، ترویج فضائل اهل بیت علیهم‌السلام در جامعه.

تألیفات درر المناقب، إزاحة العلة فی معرفة القبلة من سائر الأقالیم، تحفة المؤلف الناظم و عمدة المکلف الصائم.

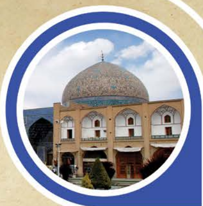

ری

بزرگان علی بن عبیدالله رازی، سدیدالدین حمصی رازی، عبدالجلیل قزوینی رازی، محمود بن علی بن حسن حِمّصی رازی، عبدالجلیل بن ابی الحسین بن ابی‌الفضل قزوینی رازی.

فعالیت‌ها نقل احادیث منقول از اهل بیت علیهم‌السلام، مناظره‌های کلامی توسط محمود بن علی بن حسن حِمّصی رازی، ایجاد وحدت بین شیعه و سنی توسط عبدالجلیل بن ابی الحسین بن ابی‌الفضل قزوینی رازی، برگزاری مجالس وعظ برای عموم توسط عبد الجلیل.

تألیفات رجال الشیعه، تاریخ ری، فهرست اسماء مشایخ الشیعة و مصنفیهم، رساله‌ای در مسأله قضاء، الاربعین عن الاربعین فی فضائل امیرالمؤمنین علیه‌السلام، رساله قضاء صلوات، رسالة فی الصلاة الحاضرة لمن علیه الفائتة، رساله فی وجوب تقدیم الفائتة علی الحاضرة، رسالة فی جواز تقدیم الفائتة، العصره تحت تألیف علی بن عبیدالله رازی؛ المنقذ من التقلید و المرشد الی التوحید، بدایة الهدایة، التبیین والتنقیح فی التحسین والتقبیح، التعلیق الکبیر، التعلیق الصغیر، المصادر، رساله فی فناءالنفس بعدالموت ثم رجوعها اما للعذاب اوالثواب، نقص الموجز للنجیب أبی المکارم نوشته ی محمود بن علی بن حسن حِمّصی رازی؛ مفتاح الراحات فی فنون الحکایات، تنزیه عایشه، البراهین فی امامة امیرالمؤمنین علیه‌السلام، النقض که عبدالجلیل بن ابی الحسین بن ابی‌الفضل قزوینی رازی آن ها را نوشته است.

اصفهان

بزرگان شَهاب‌الدین یحیی سُهرَوَردی (شیخ اشراق)، نصیرالدین عبدالله بن حمزه طوسی، سید فضل الله راوندی، روزبهان بقلی فسایی.

فعالیت‌ها تأسیس مکتب فلسفی حکمت اشراق توسط شیخ اشراق، ترویج علوم عقلی در مدارس علمیه، نقل احادیث منقول از اهل بیت علیهم‌السلام.

تألیفات حکمة الاشراق، تلویحات، مقاومات، مطارحات، رسالة فی حقیقة العشق، ترجمهٔ رسالة الطیر ابن سینا، شرح فارسی بر اشارات و تنبیهات ابن سینا.

نمایشگاه جهاد تبیین
با موضوع حوزه، طلبگی و روحانیّت
حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره (امین‌الدوله_فیلسوف‌الدوله)

حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره
امین‌الدوله، فیلسوف‌الدوله

قرن ۷

حوزه علمیه تشیع در یک نگاه

گسترش علم کلام شیعی

(قال الصادق علیه‌السلام: عُلَمَاءُ شِيعَتِنَا مُرَابِطُونَ فِي اَلثَّغْرِ - اَلَّذِي يَلِي إِبْلِيسَ وَعَفَارِيتَهُ يَمْنَعُوهُمْ عَنِ اَلْخُرُوجِ عَلَى ضُعَفَاءِ شِيعَتِنَا وَعَنْ أَنْ يَتَسَلَّطَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ وَشِيعَتُهُ)

(الاحتجاج، ج۱، ص۱۷)

بغداد

بزرگان: علی بن عیسی اربلی، اسعد بن عبدالقاهر، عبدالرزاق بن فوطی، ابن طقطقی.

فعالیت‌ها: نقل احادیث منقول از اهل بیت علیهم‌السلام، گزارش حوادث واقع برای آیندگان توسط علی بن عیسی و شاگردان او.

تألیفات: کشف الغمّه فی معرفه الائمّه، التذکره الفخریه، جلوة العشاق و خلوة المشتاق، نزهة الاخبار فی ابتداء الدنیا و قدر القوی الجبار؛ تلخیص مجمع الآداب في معجم الالقاب، الحوادث الجامعة و التجارب النافعة في المائة السابعة، بدائع التحف في ذكر من نسب من العلماء الی الصنائع و الحرف، التاريخ علی الحوادث؛ کتاب الفخری.

نجف

بزرگان: مرحوم رضی، ابن داوود حلی، ابن معیة، رضی‌الدین آبی، زین الدین علی بن طراد مطارآبادی، رضی‌الدین ابوالحسن علی بن احمد مزیدی حلی.

فعالیت‌ها: نقل احادیث منقول از اهل بیت علیهم‌السلام، تقویت مباحث مرتبط با ادبیات عرب توسط مرحوم رضی، پاسخگویی به سوالات عموم مردم در خصوص مسائل شرعی، جانبخشی به علم نسب شناسی توسط ابن معیه.

تألیفات: شرح الکافیه، شرح الشافیة، نظم اللآلی المبدعه فی صفة الکتابة المخترعه، حاشیه علی شرح تجرید العقائد الجدیده و الحاشیة القدیمه، شرح القصائد السبع العلویات؛ کتاب الرجال، اُرجوزَة فی الکلام، عقد الجواهر فی الاشباه و النظائر، المنهج القویم فی تسلیم التقدیم، الجوهرة فی نظم التبصرة، المقتصر من المختصر؛ نهایة الطالب فی نسب آل ابی طالب.

حلب

بزرگان: ابن ابی طی حلبی.

فعالیت‌ها: نقل احادیث منقول از اهل بیت علیهم‌السلام، روایتگری از حوادث تاریخی برای آیندگان.

تألیفات: معادن الذهب فی تاریخ الملوک و الخلفاء و ذوی الرُّتب، اخبار شعراء الشیعه، سلک النظام فی اخبار الشام، خلاصه الخلاص فی آداب الخواص، اخبار شعراء الشیعه یا اخبار الشعراء السّبعه، بیان المعالم، تاریخ العلماء، تاریخ مصر، تهذیب الاستیعاب قرطبی، الحاوی فی رجال.

حله

بزرگان: علامه حلّی، محمد بن حسن حلّی، قطب الدین رازی، محقّق حلّی، سید بن طاووس، اسعد بن عبدالقاهر، سید أحمد بن طاووس حلی، خواجه نصیرالدین طوسی، محمد بن علی اسدی، ابن میثم بحرانی، عزالدین آبی، رکن‌الدین جرجانی، یحیی بن سعید حلّی، یوسف بن حاتم شامی، سید عبدالکریم بن احمد حلی، جعفر بن محمد بن نمای حلی، محمد بن جعفر بن نمای حلی.

فعالیت‌ها: کثرت طلاب و مدرّسان و دانش آموختگان، احیای روح تحقیق همراه با انتقاد، گسترش و تعمیق مباحث کلامی با روش جدید، احیای اعتبار سنجی روایات، تقسیم روایات به معیار اعتبار، احیای ادعیه و مناجات اهل بیت علیهم‌السلام، ارائه ی سبک جدید «روایی فتوایی» در فقه، حفظ حله از حمله مغول توسط محقق حلی.

تألیفات:

تألیفات محقق حلی: کتاب شرائع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام، المختصر النافع فی فقه الامامیة، النافع فی مختصر الشرائع، المعتبر فی شرح مختصر النافع، المعارج فی اصول الفقه، نهج الوصول الی معرفة علم الاصول، تلخیص الفهرست، استحباب التیاسر لاهل العراق، شرح نکت النهایة (در فقه امامیه)، الکهنة در منطق، مختصر المراسم، المسائل الغریة، المسائل المصریة، المسلک فی اصول الدین، نکت النهایة؛

تألیفات سید بن طاووس: ۱۰ جلد کتاب المهمات و التتمات که هر یک با عنوان مستقل چاپ شده است از جمله: فلاح السائل، زهرة الربیع، جمال الاسبوع، اقبال الاعمال و.... ، اللهوف علی قتلی الطفوف، الاقبال لصالح الاعمال، الأمان من أخطار الأسفار و الأزمان، جمال الاسبوع بکمال العمل المشروع، الدروع الواقیه من الاخطار فیما یعمل کل شهر علی التکرار، سعد السعود، الطرائف فی معرفة مذهب الطوائف، المجتنی فی الدعاء المجتبی، محاسبة النفس، مصباح الشریعه، مضمار السبق، التشریف بالمنن فی التعریف بالفتن، مهج الدعوات و منهج العبادات، الیقین باختصاص مولانا علی بامره المؤمنین، غیاث سلطان الوری لِسُکان الثری، فرج المهموم فی تاریخ علماء النجوم، فتح الابواب بین ذوی الالباب و بین رب الارباب، ربیع الشیعه، الزام النواصب بامامة علی بن ابی‌طالب علیه‌السلام، الحجّه، منتخبات اسرار الصلوه، طرف من الانباء و المناقب، فلاح السائل و نجاح المسائل، الابانة فی معرفة أسماء کتب الخزانة، السعادات العبادات، فرحة الناظر و بهجة الخواطر، شرح نهج البلاغة، المصرع الشین فی قتل الحسین، المزار، که در باب آداب سفر و زیارت نامه‌ها بر مزار امام حسین علیه‌السلام در کربلا است؛

آثارعلامه حلی: منتهی المطلب فی تحقیق المذهب، تلخیص المرام فی معرفه الاحکام، غایه الاحکام فی تصحیح تلخیص المرام، تحریر الاحکام الشرعیه علی مذهب الامامیه، مختلف الشیعة فی احکام الشریعة، تبصره المتعلمین فی احکام الدین، تذکره الفقهاء، ارشاد الاذهان فی احکام الایمان، قواعد الاحکام فی معرفه الحلال و الحرام، مدارک الاحکام، نهایه الاحکام فی معرفه الاحکام، المنهاج فی مناسک الحاج، تسبیل الاذهان الی احکام الایمان، تسلیک الافهام فی معرفه الاحکام، تنقیح قواعد الدین، تذهیب النفس فی معرفه المذاهب الخمس، المعتمد فی الفقه، رساله فی واجبات الحج و ارکانه، رساله فی واجبات الوضو و الصلوه، قواعد الاسلام، النکتة البدیعة فی تحریر الذریعة، غایة الوصول و ایضاح السبل، مبادی الوصول الی علم الاصول، تهذیب الوصول الی علم الاصول، نهایة الوصول الی علم الاصول، منتهی الوصول الی علمی الکلام و الاصول، نهاج الیقین، کشف المراد، انوار الملکوت فی شرح الیاقوت، نظم البراهین فی اصول الدین، معارج الفهم، الابحاث المفیده فی تحصیل العقیده، کشف الفوائد فی شرح قواعد العقائد، مقصد الواصلین، تسلیک النفس الی حظیره القدس، نهج المسترشدین، مناهج الهدآیه و معارج الدرایه، منهاج الکرامة، نهایة المرام، نهج الحق و کشف الصدق، الالفین، باب حادی عشر، اربعون مساله، رساله فی خلق الاعمال، استقصاء النظر، رساله السعدیه، رساله واجب الاعتقاد، اثبات الرجعه، الایمان، رساله فی جواب سئوالین، کشف الیقین فی فضائل امیرالمؤمنین علیه‌السلام، جواهر المطالب فی فضائل امیرالمومنین علی بن ابی طالب علیه‌السلام، التناسب بین الاشعریه و فرق السوفسطائیه، المباحث السنیه و المعارضات النصیریه، مرثیه الحسین علیه‌السلام، استقصا الاعتبار فی تحقیق معانی الاخبار، مصابیح الانوار، الدرر و المرجان فی الاحادیث الصحاح و الحسان، نهج الوضاح فی الاحادیث الصحاح، جامع الاخبار، شرح الکلمات الخمس لامیرالمؤمنین علیه‌السلام، مختصر شرح نهج البلاغه، شرح حدیث قدسی، خلاصة الاقوال فی معرفة الرجال، کشف المقال فی معرفه الرجال، ایضاح الاشتباه، نهج الایمان فی تفسیر القرآن، القول الوجیز فی تفسیر الکتاب العزیز، ایضاح مخالفه السنه، القواعد و المقاصد، الاسرار الخفیه، کاشف الاستار، الدر المکنون، المقامات، حل المشکلات، ایضاح التلبیس، الجوهر النضید، ایضاح المقاصد، نهج العرفان، کشف الخفا من کتاب الشفا، مراصد التدقیق و مقاصد التحقیق، المحاکمات بین شراح الاشارت، ایضاح المعضلات من شرح الاشارات، نور المشرق فی علم المنطق، الاشارات الی معانی الاشارات، بسط الاشارات، تحریر الابحاث فی معرفه العلوم الثلاثه، تحصیل الملخص، التعلیم التام، شرح القانون، شرح حکمه الاشراق، القواعد الجلیه، کشف المکنون من کتاب القانون، بسط الکافیه، المقاصد الوافیه بفوائد القانون و الکافیه، المطالب العلیه، اشعار در موضوعات مختلف و قصیده ای بلند درباره دانش و مال، الادعیه الفاخره المنقوله عن الائمه الطاهره، منهاج الصلاح فی اختصار المصباح.

نمایشگاه جهاد تبیین
با موضوع حوزه، طلبگی و روحانیت
حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره (امین‌الدوله_فیلسوف‌الدوله)

حوزه علمیه آیت الله حق شناس ره
امین الدوله ، فیلسوف الدوله

قرن ۸

حوزه علمیه تشیع در یک نگاه

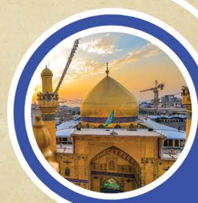

رونق بخشی به ادعیه مأثوره و اعمال عبادی

(قال الله تبارک و تعالی: وَمَا يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ عَبْدٌ مِنْ عِبَادِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَيَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّافِلَةِ حَتَّى أُحِبَّهُ فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ إِذاً سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ وَلِسَانَهُ الَّذِي يَنْطِقُ بِهِ وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا إِنْ دَعَانِي أَجَبْتُهُ وَإِنْ سَأَلَنِي أَعْطَيْتُهُ)

(الکافی، ج ۲، ص ۳۵۲)

نجف

بزرگان: سید علی بن عبدالکریم نیلی، سید حیدر آملی، سید علی بن عبدالکریم نیلی، شیخ حسین أسترآبادی، حمزة بن علوی، عبد الرحمن عقایقی، سید عبد الله بن شرفشاه حسینی.

فعالیت‌ها: تقویت بحث های فلسفی و عرفانی و حکمت، تقویت بحث مرتبط با ادبیات عرب، تفسیر و تاویل قرآن کریم، نقل احادیث منقول از اهل بیت علیهم‌السلام، مرجعیت حل اختلافات و پناهگاه مستمندان توسط سید علی بن عبدالکریم نیلی، مسئولیت حل مشکلات سادات (نقابت) توسط سید علی بن عبدالکریم نیلی.

تألیفات: حاشیة الإرشاد، شرح نهج البلاغه؛ الدر النضید فی تعازی الامام الشهید، منتخب الأنوار المضیئة، تبیان انحراف صاحب الکشّاف، النّکت اللّطاف الواردة علی صاحب الکشّاف، الإنصاف فی الرّدّ علی صاحب الکشّاف، إیضاح المصباح لأهل الفلاح، السلطان المفرج عن اهل الایمان، سرور أهل الإیمان فی علامات ظهور صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف، الأنوار الإلهیة فی الحکمة الشرعیة، جامع الاسرار و منبع الانوار، نص النصوص فی شرح الفصوص، تفسیر المحیط الاعظم، رساله نقد النقود فی معرفة الوجود، المسائل الحیدریه، کتاب الکشکول فیما جری علی آل الرسول تحت تألیف سید علی بن عبدالکریم نیلی.

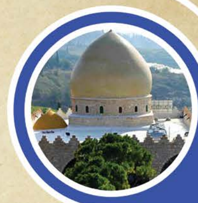
بحرین

بزرگان: ابن متوج بحرانی، فخرالدین سبیعی، احمد بن محذم اوائلی.

فعالیت‌ها: رفع اختلاف از بین مردم به واسطه برقراری محکمه، مرجعیت و زعامت شیعیان بحرین توسط ابن متوج.

تألیفات: منهاج الهدایة فی تفسیر آیات الاحکام الخمسمأة، وسیلة القاصد فی فتح معضلات القواعد، هدایة المستبصرین، غرائب المسائل.

جبل عامل

بزرگان: رضی الدین ابوطالب محمد، ضیاءالدین ابوالقاسم علی، جمال الدین ابومنصور حسن، طومان بن أحمد مناری، صالح بن مشرف طلوسی، زین الدین جعفر بن حسام عیناتی، جمال الدین أحمد عیناتی.

فعالیت‌ها: نقل احادیث منقول از اهل بیت علیهم‌السلام، تشدید اجتهاد در بین طالبان علوم دینی.

تألیفات: اختصار الجعفر، الاربعون حدیثا، الاربعون مساله، الاعتقادیه، الالفیة في فقه الصلوة، الباقیات الصالحات، البیان در فقه، التکلیف یا تکلیفیه، جامع البین یا الجامع بین شرحي الاخوین.

قم

بزرگان: حسن‌بن سلیمان حِلّی، حسین بن محمد حمویانی، عبدالحمید بن جمال‌الدین، احمد بن علی هاشمی زینی.

فعالیت‌ها: نقل احادیث منقول از اهل بیت علیهم‌السلام، پاسخگویی به سوالات فقهی عموم مردم.

تألیفات: المحتضر، مختصر بصائرالدرجات، رسالة فی احادیث الذر، المحتضر و مایراه فی حال الاحتضار.

حله

بزرگان: شهید اول، جمال الدین بن عبدالله بحرانی، احمد بن فهد حلی، فخر المحققین محمد بن حسن حلی (فرزند علامه حلی)، رکن‌الدین جرجانی، حافظ رجب برسی، احمد بن علی بن حسین حسینی، سید عمیدالدین عبدالمطلب اعرجی، عبدالله بن اعرج.

فعالیت‌ها: نقل حدیث، ترویج مذهب تشیع در ایران توسط علامه حلی، مناظره با اهل سنت و اثبات ولایت امیرالمؤمنین علیه‌السلام، زعامت و مرجعیت شیعه توسط علامه حلی، گرایش سلطان محمد خدا بنده (پادشاه ایران) به تشیع توسط علامه حلی، ارتباط و کمک به سربداران خراسان توسط شهید اول، ایجاد وحدت بین شیعه و سنی توسط شهید اول، فعالیت گسترده در مسائل فقهی، قضاوت بین مردم توسط جمال الدین بن عبدالله بحرانی، اقناع حاکم بغداد بر ترویج مذهب تشیع توسط احمد ابن فهد حلی، رسمیت دادن به مذهب تشیع توسط احمد ابن فهد حلی، ضرب سکه به نام امامان معصوم علیهم‌السلام، ترجمه تعدادی از آثار خواجه نصیر الدین طوسی به عربی توسط رکن‌الدین جرجانی.

تألیفات:

کتب شهید اول: القواعد و الفوائد، الدروس الشرعیة فی فقه الامامیة، غایة المراد فی شرح الارشاد، شرح التهذیب الجمالی، اللمعه الدمشقیه، الرسالة الفیة، الرسالة النفلیة، رسالة فی التکلیف و فروعه، الذکری، جامع البین فی فوائد الشرحین، البیان، رسالة الباقیات الصالحات، شرح اربعین حدیثا، رسالة فی قصر من سافر بقصد الافطار و التقصیر، اجازة مبسوطة حسنة و عدة اجازات، کتاب المزار، کتاب الاستدراک، الدرة الباهرة، المسائل المقدادیات، شرح قصیدة ابی الحسن علی ابن الحسین الشهیر بالشهفینی الحلی؛

کتب جمال الدین بن عبدالله بحرانی: الناسخ و المنسوخ، منهاج الهدایة فی تفسیر آیات الاحکام الخمسمأة، وسیلة القاصد فی فتح معضلات القواعد، الثارات یا قصص الثار، حرز منظوم، غرائب المسائل، کفایة الطالبین؛

کتب احمد بن فهد حلی: التحصین فی صفات العارفین، المقتصر من شرح المختصر، المهذب البارع فی شرح المختصر النافع، الفصول فی دعوات اعقاب الفرائض، عدة الداعی و نجاح الساعی، الرسائل العشر، الادعیة و الختوم، التواریخ الشرعیة عن الائمة المهدیة، الخلل فی الصلاة، جوابات المسائل الشامیة الثانیة، تعیین ساعات اللیل و تشخیصها بمنازل القمر، شرح الارشاد، فقه الصلاة، اللوامع، نیات العبادات و صیغ العقود و الایقاعات، الهدایة؛

کتب فخر المحققین محمد بن حسن حلی: ایضاح الفوائد، تحصیل النجاة، شرح نهج المسترشدین علامه حلی، رساله پرسش و پاسخ، رساله فخریه، جامع الفوائد، ثبات الفوائد فی شرح اشکالات القواعد، حاشیه بر ارشاد الاذهان علامه، واجبات الصلوة الثمانیة، شرح مبادی الاصول، المسائل المظاهریة، جامع الفوائد، شرح مبادی الاصول علامه، غایة السؤال فی شرح تهذیب الاصول علامه، الکافیة الوافیة، منبع الاسرار.

نمایشگاه جهاد تبیین
با موضوع حوزه، طلبگی و روحانیت
حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره (امین‌الدوله_فیلسوف‌الدوله)

حوزه علمیه آیت الله حق شناس ره
امین الدوله، فیلسوف الدوله

حوزه علمیه تشیع در یک نگاه

قرن ۹

نشر و ترویج آثار اهل بیت

عن الباقر علیه‌السلام: عَالِمٌ یَنْتَفَعُ بِعِلْمِهِ خَیرٌ مِنْ سَبْعِینَ اَلْفَ عَابِدٍ

(بحارالأنوار، ج ۷۵، ص ۱۷۳)

حله

بزرگان: حسن ابن راشد حلی، فاضل مقداد بن عبدالله حلی (سیوری).

فعالیت‌ها: نقل حدیث، تأسیس حوزه علمیه مقداد در نجف توسط مقداد بن عبدالله حلی.

تألیفات: کتب فاضل مقداد: اللوامع الالهیة فی المباحث الکلامیة، کنز العرفان فی فقه القرآن، النافع یوم الحشر فی شرح باب حادی عشر؛ الجمانه البهیه، اثر حسن بن راشد.

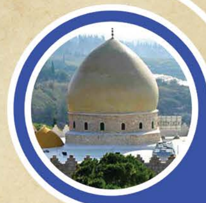
خراسان

بزرگان: ابن أبی جمهور احسایی، سید محسن بن محمد رضوی مشهدی، شیخ ربیعة بن جمعه، شیخ شرف الدین محمود طالقانی، شیخ شمس الدین محمد بن صالح غروی.

فعالیت‌ها: مناظره با اهل سنت، تأسیس حوزه پریزاد، تاسیس حوزه دودر، تاسیس حوزه مستشاریه.

تألیفات: کشف البراهین، عوالی الّلئالی العزیزیة فی الأحادیث الدّینیة، رسالة الاقطاب الفقهیة و الوظائف الدینیة علی مذهب الإمامیة، رسالة البرمکیة فی فقه الصلوة الیومیة، الانوار المشهدیة فی شرح الرّسالة البرمکیة، التّحفة الحسینیة فی شرح الرّساله الالفیة، المسالک الجامعیة فی شرح الالفیة الشهیدیة، تحفة القاصدین فی معرفة اصطلاح المحدّثین، بدایة النهایة فی الحکمة الاشراقیة، رسالة المناظرة مع الفاضل الهروی: ابن أبی جمهور.

جبل عامل

بزرگان: علی بن محمد بیاضی، جعفر بن حسام عاملی عیناثی، احمد بن علی عاملی عیناثی، ابراهیم بن علی عاملی کفعمی.

فعالیت‌ها: نقل احادیث منقول از اهل بیت علیهم‌السلام، مناظرات کلامی برای اثبات تشیع توسط علی بن محمد بیاضی، تاسیس حوزه علمیه عیناثا در جبل‌عامل توسط احمد بن علی عاملی عیناثی.

تألیفات: آثار علی بن محمد بیاضی: الباب‌المفتوح‌الیٰ ماقیل فی النفس و الروح، المقام‌الاسنیٰ فی تفسیر اسماء الله الحسنیٰ، الکلمات النافعات، عصرة‌المنجود، الصراط المستقیم الی مستحقی التقدیم بیاضی، ذخیرة الایمان، منخل الفلاح، الرسالة‌الیونسیه، نجد الفلاح فی مختصر الصحاح؛ البلد الامین و مصباح کفعمی.

نجف

بزرگان: حسن ابن شمس استر آبادی، خضر بن محمد بن حبلرودی، مولی حسن بن راشد حلی، مولی حسن بن محمد أسترآبادی، شیخ نجم الدین بن محمد.

فعالیت‌ها: نقل احادیث منقول از اهل بیت علیهم‌السلام، برگزاری مناظرات در مقابل مخالفین مکتب تشیع، تشدید مدارس دینیه، تأسیس مدرسه مقداد توسط مقداد حلی، تجدد نشاط علمی برای تألیف کتاب.

تألیفات: کتب حسن ابن شمس استر آبادی: معارج السؤال و مدارج المعمول، عیون التفاسیر، شرح الفصول النضریه؛ کتب خضر بن محمد بن حبلرودی: جامع الاصول فی شرح رسالة الفصول، التحقیق المبین، کاشف الحقایق فی شرح درّة المنطق، جامع الدقائق، التوضیح الانور بالحجج الواردة لدفع شبَه الاعور، تحفة‌المتقین فی اصول‌الدین، جامع الدرر، حقائق العرفان فی خلاصة الاصول و المیزان.

نمایشگاه جهاد تبیین
با موضوع حوزه، طلبگی و روحانیّت
حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره (امین‌الدوله_فیلسوف‌الدوله)

حوزه علمیه آیت الله حق شناس ره
امین الدوله، فیلسوف الدوله

قرن ۱۰

حوزه علمیه تشیع در یک نگاه

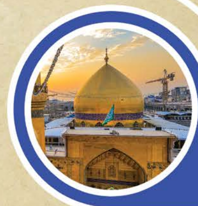
نشر و ترویج آثار اهل بیت

(عنه عليه‌السلام: نَحنُ شَجَرَةُ العِلمِ، ونَحنُ أهلُ بَيتِ النَّبِيّ، وفي دارِنا مَهبَطُ جَبرائيلَ، ونَحنُ خُزّانُ عِلمِ اللّه، ونَحنُ مَعادِنُ وَحيِ اللّه. مَن تَبِعَنا نَجا، ومَن تَخَلَّفَ عَنّا هَلَكَ، حَقًّا عَلَى اللّه عَزَّوجَلَّ)

(أمالي الصدوق : ۱۵/۲۵۲)

نجف

بزرگان: محقق کرکی، مقدس اردبیلی، سید محمد موسوی عاملی، مصطفی بن حسین تفرشی، میرزا محمد استرآبادی، عزالدین آملی، ملا فتح‌الله کاشانی.

فعالیت ها: فعالیت گسترده در زمینهٔ علم رجال شیعه، فعالیت اختصاصی مقدس اردبیلی: سیاسی: ارتباط با دربار صفوی، اجتماعی: تلاش برای رفع مشکلات شیعیان، حکم لزوم ولایت داشتن فقیه جامع الشرایط در امور اجتماعی و سیاسی جامعه اسلامی توسط محقق کرکی.

تألیفات: کتب میرزا محمد استرآبادی: آیات الاحکام، رجال صغیر، تلخیص الاقوال، منهج المقال فی تحقیق احوال الرجال؛
آثار مقدس اردبیلی: استیناس المعنویه، زبدة البیان فی براهین احکام القرآن، حدیقة الشیعة، حاشیه بر شرح تجرید قوشجی، رساله فارسی در حرمت خراج، حاشیه بر شرح مختصر عضدی، رسالة فی کون افعال الله تعالی معللة بالاغراض، مجمع الفائدة و البرهان فی شرح ارشاد الاذهان، رسالهٔ فارسی در مناسک حج، عقائد الاسلام، تعلیقاتی بر قواعد علامه حلی، رسالهٔ فارسی در امامت، تعلیقاتی بر تذکره.

خراسان

بزرگان: ابوالحسن ابیوردی، عبدالله فاضل تونی، حسین بن عبدالصمد حارثی، ابوالحسن ابیوردی، عبدالله بن محمد تونی.

فعالیت ها: ارائه فصل بندی جدیدی از اصول فقه توسط عبدالله بن محمد تونی، برگزاری نماز جمعه توسط شیخ حارثی، تصحیح و مقابله منابع حدیثی پیشین توسط شیخ حارثی، تصحیح و استنساخ کتب حدیث و رجال توسط ابیوردی.

تألیفات: کتب ابوالحسن ابیوردی: شرح الفرائض النصیریه، روض الجنان، اثبات الواجب و صفاته، بیان دیات و قصاص، مشارق و مرآة الافلاک، شوراق، وجیزة لحل بعض من صفات الاشکالات الواردة علی الحرکة؛کتب عبدالله بن محمد تونی: الوافیه، حاشیه بر ارشاد الاذهان علامه حلی، فهرست تهذیب الاحکام شیخ طوسی، حاشیه بر معالم الاصول، تعلیقات بر مدارک الاحکام، شرح ارشاد الاذهان علامه حلّی، رسالة مختصرة فی بیان النفی الوجوب العینی للصلاة الجمعة فی زمن الغیبة.

اصفهان

بزرگان: علی بن هلال کرکی، تقی الدین فارسی، تقی الدین محمد اصفهانی، امیر ابوالولی انجوی، شیخ علی منشار.

فعالیت ها: رسمیت دادن به مذهب شیعه جعفری در کل ایران، نهضت علمی و فرهنگی به منظور ترویج مکتب تشیع، تاسیس مدارس و حوزه های علمیه برای پرورش طلاب.

تألیفات: الدر الفرید، رساله ای در مسائل فقهیه ی عام البلوی، رساله ای در طهارت.

جبل عامل

بزرگان: حسین بن عبدالصمد حارثی (پدر شیخ بهایی)، زین الدین بن نورالدین علی بن احمد عاملی جُبَعی (شهید ثانی)، سید محمد موسوی عاملی، شیخ علی بن هلال کرکی، علی بن حسین بن عبدالعالی کَرَکی جبل عامِلی (محقق کرکی).

فعالیت ها: اثر به سزا در انتقال میراث حدیثی و علمی شیعه به ایران توسط حسین بن عبدالصمد حارثی، مناظرات کلامی با برخی علمای اهل سنّت حلب توسط حسین بن عبدالصمد حارثی، تقسیم آب زاینده رود برای هفت ناحیه از نواحی اصفهان توسط شیخ بهائی، طراحی قنات نجف آباد معروف به قنات زرین‌کمر توسط شیخ بهائی، طراحی صحن و سرای مشهد به صورت یک شش ضلعی توسط شیخ بهائی، طرح دیواری در صحن حرم حضرت علی عليه‌السلام توسط شیخ بهائی، ساختن منارجنبان اصفهان توسط شیخ بهائی، تألیف نخستین کتاب علم درایة شیعه توسط شهید ثانی، فعالیت گسترده در زمینخ فقه استدلالی توسط محقق کرکی، بازگرداندن «أشهد ان علیاً ولی الله» و «حی علی خیرالعمل» به اذان توسط محقق کرکی، اقامه نخستین نماز جمعه در عصر صفویه توسط محقق کرکی و... .

تألیفات: کتب حسین بن عبدالصمد حارثی: الاربعون حدیثاً، التعلیقات، حاشیه بر خلاصة الاقوال فی معرفة الرجال، وصول الاخیار الی اصول الاخبار، شرح قواعد الاحکام، شرح تهذیب طریق الوصول الی علم الاصول، رسالة صلاة الجمعة، رسالة العقد الحسینی، حاشیه ارشادالاذهان علامه حلّی، مسألتان، شرح الفیه شهید اول، الرسالة الرضاعیة، مقالة فی وجوب الافتاء و بیان الحق علی کلِ مَنْ علم به، الرسالة التِّساعیة یا المسائل الصلاتیة، نورالحقیقة و نورالحدیقة فی علم الاخلاق، الاعتقادات الحقة، الواجبات الملکیة، دیوان شعر؛
کتب شیخ بهائی: مثنوی سوانح الحجاز، الزبده فی الاصول، حبل المتین فی اِحکام احکام الدّین، مشرق الشمسین و اکسیر السعادتین، صمدیه، کشکول، التحضیر، مفتاح الفلاح، الاثنا عشریه؛
آثار زین الدین بن نورالدین علی بن احمد عاملی جُبَعی: روض الجنان فی شرح ارشاد الاذهان، مسالک الافهام فی شرح شرائع الاسلام، الفوائد العلیة فی شرح النفلیة، المقاصد العلیة فی شرح الألفیة، مناسک الحج الکبیر و مناسک الحج الصغیر، الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة، رسالة فی شرح بسمله، حقائق الایمان، منظومة فی النحو، تمهید القواعد الأصولیة لتفریع الاحکام الشرعیة، غنیة القاصدین فی اصطلاحات المحدثین، رسالة فی الأدعیة، رسالة فی آداب الجمعة، البدایة فی علم الدرایة، منیة المرید فی ادب المفید و المستفید، مسکّن الفؤاد عند فقد الاحبة و الاولاد، کشف الریبة عن احکام الغیبة؛
تألیفات سید محمد موسوی عاملی: مدارک الاحکام فی شرح شرائع الاسلام، حاشیة علی الفیة الشهید، شرح المختصر النافع محقق، حاشیة الاستبصار، حاشیة التهذیب، نهایة المرام فی شرح مختصر شرایع الاسلام، شرح قصائد ابن ابی الحدید، حاشیه بر شرح الفیة ابن ناظم قمی؛
کتب شیخ علی بن هلال کرکی: الدّر الفرید، رساله در مسائل فقهیه عام البلوی، کتاب طهارت، رسالة فی النکاح، صیغ العقود و الایقاعات، رسالة فی صلاة الجمعة؛
تألیفات علی بن حسین بن عبدالعالی کَرَکی جبل عامِلی (محقق کرکی): جامع المقاصد، منهج السداد، حاشیه بر مختلف الشیعه، نفحات اللاهوت.

نمایشگاه جهاد تبیین
با موضوع حوزه، طلبگی و روحانیت
حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره (امین‌الدوله_فیلسوف‌الدوله)

حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره
امین الدوله ، فیلسوف الدوله

حوزه علمیه تشیع در یک نگاه

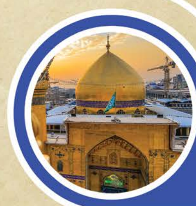
قرن ۱۱

دوره احیاء آثار روایی و اوج‌گیری فلسفه اسلامی

(عن الرضا عليه‌السلام رَحِمَ اللّهُ عَبْداً اَحْيا أمْرَنا
فَقُلْتُ لَهُ: فَكَيْفَ يُحْيِي أمْرَكُمْ؟
قالَ: «يَتَعَلَّمُ عُلومَنا و يُعَلِّمُها النّاسَ، فَإنَّ
النّاسَ لَوْ عَلِمُوا مَحاسِنَ كَلامِنا لَاتَّبَعُونا)
(میزان الحکمه، ج ۸، ح ۱۳۷۹۷)

نجف

بزرگان: سلطان العلماء، حسن بن زین‌الدین عاملی، عبدالله شوشتری اصفهانی، محمد بن علی اردبیلی، میرزا محمد استرآبادی، عنایت‌الله قهپایی، فخرالدین طریحی، عبدالنبی جزائری.

فعالیت‌ها: نقل احادیث اهل بیت علیهم‌السلام، تربیت شاگردان متعدد در مکتب تشیع، ایجاد تحول در علم رجال توسط جزائری.

تألیفات: معالم الدین و ملاذ المجتهدین، منتقی الجمان فی الاحادیث الصحاح و الحسان، مناسک الحج، الرسالة الاثنی عشریه فی الصلاة، جواب المسائل المدنیات، حاشیه مختلف الشیعة، مشکاة القول السدید فی تحقیق معنی الاجتهاد و التقلید؛ حاوی الاقوال فی معرفة الرجال، نهایة التقریب فی شرح تهذیب الوصول اِلی علم الاصول، الاقتصاد فی شرح الاِرشاد، حاشیه بر کتاب ارشاد الاذهان؛ مَجمع البحرین و مَطلع النیرین، الصحاح جوهری، معجم مقاییس اللغة.

جبل عامل

بزرگان: شیخ حر عاملی، مصطفی حویزی، شیخ محمدرضا عاملی، شیخ حسن عاملی، سید محمد حسینی اعرجی، مولا محمد فاضل مشهدی.

فعالیت‌ها: نو آوری در نقل احادیث اهل بیت علیهم‌السلام با تشکیل جوامع روایی‌پاسخگویی به سوالات فقهی شیعیان، تربیت شاگردان متعدد توسط شیخ حر عاملی.

تألیفات: کتب شیخ حر عاملی: وسائل الشیعه، الجواهر السنیة فی الاحادیث القدسیه، الصحیفة الثانیه من ادعیه علی بن الحسین، اثبات الهداة بالنصوص و المعجزات، امل الآمل.

بحرین

بزرگان: سید هاشم بحرانی، سید ماجد بن هاشم بحرانی، فخرالدین بن محمدعلی طریحی.

فعالیت‌ها: بحرانی: فقیه، محدث، مفسر، مرجع دینی، تلاش برای گردآوری کتب حدیث، نوشتن کتاب درباره علوم شرعی، قصص، احادیث نبوی و فضائل اهل بیت و تناسب آنها با قرآن؛ طریحی: مفسر قرآن کریم، شرح واژگان مشکل قرآن و حدیث.

تألیفات: کتب بحرانی: البرهان فی تفسیر قرآن، ترتیب التهذیب، حلیة الابرار فی احوال محمد و آله الاطهار، بهجة النظر، الانصاف فی النص علی الائمه اثنی عشر، مدینة المعاجز؛ آثار طریحی: مجمع البحرین و مطلع النیرین، تفسیر غریب القرآن، المنتخب فی جمع المراثی و الخطب، جامع المقال فی تمییز المشترکه من الرجال، الفخریة الکبری.

قم

بزرگان: عبدالرزاق لاهیجی، قاضی سعید قمی.

فعالیت‌ها: لاهیجی: پایبندی بر فلسفه مشاء، کلام ، اصول خمسه.

تألیفات: آثار لاهیجی: گوهر مراد، سرمایه ایمان، شوارق الالهام، حاشیه حاشیة الخفری علی الشرح الجدید للتجرید العقاید، کلمه طیبه، جوهر المراد، تهذیب المنطق، حاشیه جواهر و اعراض، حاشیه علی شرح النصیریه للاشارات، حدوث عالم، دیوان شعر، شرح فصوص الحکم، شرح هیاکل النور فی حکمه الاشراق، مثنوی ساقی نامه.

اصفهان

بزرگان: شیخ بهائی، میرفندرسکی، میرداماد، محمد تقی مجلسی، ملاصدرا آقا حسین خوانساری، محمد باقر مجلسی، ملاصالح مازندرانی، محقق سبزواری، فیض کاشانی، ابن جاندار، سید عبدالحسین خاتون‌آبادی، سید محمد میرلوحی موسوی، محمد بن محمد دارابی، سید نعمت الله جزایری.

فعالیت‌ها: میرفندرسکی: کم نظیری در علوم زمان خود خصوصا در هندسه، ریاضیات و کیمیا و... ؛ محمدتقی مجلسی: ارتباط با اخباری گری، اقامه نماز جمعه در مسجد جامع اصفهان؛ ملاصدرا: برهانی کردن مبانی هستی شناسی قرآنی، نوآوری های علمی مانند طرح مسائلی همچون اصالت وجود، امکان فقری، حرکت جوهری، اتحاد عاقل و معقول و معاد جسمانی و... ، علامه مجلسی: قضاوت و شیخ الاسلامی، نقد عقل گرایی فلسفی، مخالفت با صوفیه؛ مازندرانی: ترویج حدیث، اصول، شعر، فقه؛ محقق سبزواری: اقامه نماز جمعه در اصفهان، تخصص در فقه، ترویج اصول دین و... ؛ فیض کاشانی: اقامه نماز جمعه، ترویج حدیث، تفسیر قرآن، فقیه؛ جزایری: تولیت مسجد جامع اصفهان و امامت جمعه در دوره صفوی، پرداختن به مسایل فقهی مانند موسیقی و تصوف که بسیار جنجال داشت توسط میرلوحی.

تألیفات: کتب میرفندرسکی: رساله حقایق الصنایع، رساله فی الحرکة، رساله در تشکیک، رساله در کیمیا، حواشی بر جوگ باسشت؛ آثار محمد تقی مجلسی: روضه المتقین، لوامع صاحبقرانی، ریاض المومنین، چهل حدیث از معصومین، شرح زیارت جامعه، شرح خطبه همام، حدیقة المتقین، مطالع الانوار؛ کتب ملاصدرا: الحکمة المتعالیه فی الاسفار العقلیة الاربعة، المبدأ و المعاد، تفسیر قرآن، شرح اصول کافی، الشواهد الربوبیة، کسر اصنام الجاهلیة، المشاعر، کتب مجلسی: بحارالانوار، مرآة العقول، حلیة المتقین، ملاذ الاخبار، جلاء العیون؛ کتب ملاصالح مازندرانی: شرح اصول کافی، الدائر السائر، شرح المعالم، شرح من لایحضره الفقیه، حاشیه علی شرح اللمعه؛ محقق سبزواری: کفایة الاحکام، ذخیرة المعاد، روضة الانوار عباسی، رساله فی تحریم الغناء، رساله ای در تحلیل غناء در قرآن، رساله ای در فقه، رساله ای در نماز جمعه، مفاتیح النجاه عباسی، شرح حدیث بر الوالدین، شرح زبدة الاصول، حاشیة علی الشفاء، شرح توحید صدوق، روضه الابرار، کتاب مزار، مناسک حج، آثار فیض کاشانی: تفسیر صافی، تفسیر اصفی، الوافی، الشافی، نوادر الاخبار، الیقین، معتصم الشیعه فی احکام الشریعه، المحجة البیضاء فی تهذیب الاحیاء، مفاتیح الشرایع، اصول المعارف، الحقائق، قرة العیون، الکلمات المکنونة، الکلمات المخزونه، اللالی، جلاء العیون، تشریح العالم، بشارة الشیعه، الاربعین فی مناقب امیرالمومنین، اصول الاصلیه، تسهیل السبیل، النخبة، الشهاب الثاقب، اصول العقائد، منهاج النجاة، خلاصه الاذکار؛ تألیفات جزایری: کشف الاسرار، النور المبین، ریاض الابرار، الانوار النعمانیه.

نمایشگاه جهاد تبیین
با موضوع حوزه، طلبگی و روحانیت
حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره (امین‌الدوله_فیلسوف‌الدوله)

حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره
امین الدوله ، فیلسوف الدوله

قرن ۱۲

حوزه علمیه تشیع در یک نگاه

احیاء و گسترش علم اصول

عَنِ الرِّضَا علیه‌السلام قَالَ: عَلَيْنَا إِلْقَاءُ الْأُصُولِ وَ عَلَيْكُمُ التَّفْرِيعُ

(وسائل الشیعة ج۲۷ ص۶۲)

مکه

بزرگان: آقامحمدعلی کرمانشاهی، سید علی‌خان مدنی.

فعالیت‌ها: مرجع رعایای بی دست و پا و حامی فقرا و ضعفای، ایجاد جایگاهی مانند ولایت فقیه توسط آقا محمد علی، مبارزه با فرقه منحرف صوفیه توسط آقا محمد علی.

تألیفات: سنة الهدایه لهدایه السنه، راد شبهات الکفار، خیراتیه در ابطال طریقه صوفیه، تجدد الاعسار بعد الیسار (رساله...)، تفضیل الحسنین علی امهما الصدیقة علیهم‌السلام (رساله...)، حاشیة علی الروضة البهیه، حاشیة علی شرح تهذیب العمیدی، حاشیة علی طهارة المدارک، حاشیة علی نقد الرجال التفرشی؛ تاب الدرجات الرفیعه، ملحق السلافة یا ذیل السلافة، شرح بدیعیة صفی الدین حلی، الحدائق الندیة فی شرح الصمدیة، الفرائد البهیة فی شرح الصمدیة، موضح الرشاد فی شرح الارشاد، منظومة فی علم البدیع و شرح آن، الطراز الاول و الکناز لما علیه من لغة.

بحرین

بزرگان: یوسف بن احمد بحرانی، سلیمان بن عبدالله ماحوزی.

فعالیت‌ها: نقل احادیث منقول از اهل بیت علیهم‌السلام، تالیف کتب رجالی برای بهره‌گیری آیندگان، مخالفت علنی با مکتب اخباری توسط ابن احمد بحرانی.

تألیفات: الحدائق الناضره، جلیس الحاضر و انیس المسافر، الدّرر النجفیّه من الملتقطات الیوسفیّه، مِعْراجُ اَهْلِ الْکَمالِ اِلی مَعْرِفَةِ الرِّجالِ، الاَرْبَعون حدیثا فی اثبات امامة امیرالمؤمنین علیه‌السلام، بُلْغَةُ الْمُحَدِّثین، رسالة السُّلافَةِ البَهِیة فیَ الترجمة المیثمیَة.

نجف

بزرگان: وحید بهبهانی، سید محمدمهدی بحرالعلوم، محمدمهدی نراقی، ابوعلی حائری، آقا محمدعلی بهبهانی، حزین لاهیجی، محمد بن حسین حسینی، شبر بن محمد حویزی، ابراهیم قزوینی.

فعالیت‌ها: نقل احادیث منقول از اهل بیت علیهم‌السلام، نشر ادعیه به وسیله تالیف کتب ادعیه، تشکیل سپاه برای جنگ با عثمانی ها، مبارزه با جریان صوفی گری، دستگیری معصوم علیشاه، دستگیری برخی بزرگان صوفیه.

تألیفات: تألیفات وحید بهبهانی: الحاشیه علی مدارک الاحکام، الرسائل الأصولیة، الرسائل الفقهیة، الفوائد الحائریة، حاشیة الوافی (بهبهانی)، حاشیة مجمع الفایدة و البرهان، رساله عملیه (مع التعلیقات للمجدد الشیرازی)، مِصابیح الظلام فی شرح مفاتیح الشرایع، ابطال القیاس؛ اثبات التحسین و التقبیح العقلیین، الاجتهاد و الاخبار، اصاله البرائه، اصاله الصحه فی المعاملات و عدمها، اصول الاسلام و الایمان،الذخیرةُ فی العُقبی فی مَوَدةِ ذوی القربی، رسالة فی نسب محمد المشعشعی، جُنَّةُ البَریة فی اَحکام التَقیة، حرمةالتمتّع بالفاطمیات، سلاح المؤمنین در دعا، تحصیل الاطمئنان فی شرح زبده البیان فی تفسیر آیات الاحکام من القرآن، تتمیم امل الامل، حاشیة بر مدارک الاحکام، حاشیة بر مسالک الافهاَم، تکملة رجاَل ابی علی از ملادرویش علی حائری، اکمال منتهی المقال از محمد علی آل کشکول حائری، لوامع الأحکام، أنیس المجتهدین، جامع السعادات.

خراسان

بزرگان: سید محمدمهدی خراسانی، محمدرضا بن عبدالمطلب تبریزی.

فعالیت‌ها: مواخذه و اخراج صوفیان از مشهد توسط سید مهدی خراسانی، مقابله از دستبرد زدن سلاطین زمان به طلاهای حرم رضوی.

تألیفات: نبراس الهدایة فی شرح کفایةالاحکام، رسالة فی رد رسالة المحاباتیة، رسالة فی صلوةاللّیل، رساله‌ای در بقاء اجساد ائمه علیهم‌السلام در قبور؛ الاشارات فی الفقه، الشفاء فی اخبار آل المصطفی، المصابیح فی شرح المفاتیح، هدایة المسترشدین.

اصفهان

بزرگان: محمد بن حسن اصفهانی، سید محمد بن محمدباقر مختاری، اسماعیل بن محمدحسین مازندرانی، سید علی طباطبایی، آقا محمد بیدآبادی، عبدالله بن عیسی افندی، محمد بن عبدالفتاح تنکابنی، سید محمد مجاهد، جعفر بن حسین خوانساری، خطیب کرمانشاهی، حزین لاهیجی، سید عبدالله جزایری، جعفر بن حسین خوانساری، ملا علی نوری، سید نورالدین جزایری، آقا جمال خوانساری.

فعالیت‌ها: حرکت دادن جامعه به سمت سلوک و رهایی از مادی گرایی، انتقال میراث فلسفی ملاصدرا به نسل پس از خود، ترویج علوم عقلی به نحو بی نظیر، تربیت بیش از دو هزار شاگرد در مکتب اهل بیت که در نامه به شاه به آن اشاره کرد، کمک رسانی به علامه مجلسی برای تالیف بحار، تربیت شاگردان متعدد در ترجمه کتاب و کتاب شناسی، آموزگاری در عرصه علوم عقلی و نقلی، احیاگری حوزهٔ فلسفی اصفهان، پس از حملهٔ افغان‌ها، راهنمایی سلاطین صفوی برای اجرای شرائع اسلامی، تلاش های مستمر برای از بین بردن خرافات خصوصا در بین زنان(تالیف کتاب کلثوم ننه)، برگزاری مجالس وعظ، استفاده از وجوهات برای امور عام المنفعه، بنای مسجد جامع کربلا، سوق دادن مردم به سمت برگزاری نماز جمعه، نشر اسلام در کشور هند، مقابله با روس‌ها و صدور فتوای جهاد با آنان توسط سید مجاهد.

تألیفات: اصول الدّین، اعتقادات، تاج التّراجم یا موائدالرّحمن، ترجمه الفصول المختارة من العیون و المحاسن، ترجمه مفتاح الفلاح، حاشیه بر حاشیه شرح جدید تجرید، التعلیقات علی شرح اللمعة الدمشقیه، حاشیة علی شرح المختصر، حاشیة علی الشفاء، ترجمه شرح غررالحکم، رساله در جبر و اختیار، رسالة فی صلوةالجمعة، رسالة فی الطینة، رسالة فی کراهة العادات و انها باعتبار وصفها لا بذاتها، ابطال الزمان الموهوم، الفوائد الرجالیة، رسالة فی الغناء، مفتاح الفلاح و مصباح النجاح فی شرح دعاءالصباح، التوحید علی نهج الترجید، رسالة فی السیر و السلوک، آداب السیر و السلوک، حاشیه بر مشاعر ملاصدرا، حاشیه شواهد ربوبیه ملاصدرا، حاشیه مشاعر ملاصدرا، حاشیه اسفار ملاصدرا، السراج المنیر فی الکشف عن وحدانیة الکبری، حُجة الاسلام ملقب به برهان الملة، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، تعلیقه بر امل الآمل، حاشیه علی مشارق الشموس فی شرح الدروس، لبس الحریر المحض للنساء حالة الصلوة و الاحرام، منهاج المعارف، شرح دعای ابوحمزه ثمالی، رساله‌ای در شرح خُطبه حضرت فاطمه زهرا علیهاالسلام، الرد علی رسالة نجاسة غیر الامامی، الذخیرة الابدیة فی جوابات المسائل الاحمدیة، لُب اللُباب فی شرح صحیفة الاسطرلاب، الاجازة الکبیرة، تذکره شوشتر، التُحفة السَنیة، الذُخْرُالرائع، ریاضُ المَسائل فی بَیان الأحکام بالدّلائِل، النافع فی مختصر الشرایع، رسالة تِثلیث التسبیحات الاربع فی الاخیرتین، حاشیة علی معالم الدین و ملاذ المجتهدین، شرح بدایةالهدایة، مَقالیدُالقُصود و مَوالیدُالعُقود، اِنارةُ الطُروس فی شرح عبارةَالدُروس، حَثیثُ الفُلْجَة فی شَرْحِ حَدیثِ الفُرْجة، حَدائقُ العارِفِ فی طَرائقِ المعارف، سه شرح (مختصر، متوسط و بزرگ) بر الفوائد الصَمدیة شیخ بهائی، حاشیه‌ای بر کتاب الاشباه و النظایر.

قرن ۱۳
حوزه علمیه تشیع در یک نگاه

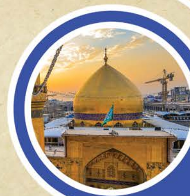

دوره شکوفایی علم فقه و عرفان

پرورش مجتهدین تراز اول و فقهای عارف

عن الحسن العسکری علیه‌السلام: وَاَمّا مَنْ کانَ مِنَ الفُقَهاءِ صَائِنا لِنَفْسِهِ حافِظاً لِدینِهِ مُخالِفاً لِهَواهُ مُطیعاً لِاَمرِ مَولاهُ فَلِلْعَوامِ اَنْ یُقَلِّدُوهُ

(وسائل الشیعة، ج ۲۷، ص ۱۳۱، ح ۳۳۴۰۱)

نجف

بزرگان: شیخ جعفر کاشف الغطاء، محمد حسن نجفی، شیخ أنصاری، ملا أحمد نراقی، ملا حسینقلی همدانی، ملا فتحعلی سلطان آبادی، سید مهدی شهرستانی، شیخ أبوعلی حائری، سید علی طباطبائی، سید محمد جواد عاملی، سید عبدالله شبر، أسد الله تستری، محمد باقر شفتی، میرزا حبیب الله رشتی، محمد حسین حائری اصفهانی.

فعالیت‌ها: تربیت نخبگان فقهی اصولی برای زعامت دین، گرایش طلاب مستعد به مباحث عرفانی، دفاع از شهر نجف در برابر حمله وهابیان، نوشتن کتاب به منظور رد بر وهابیت، فعالیت علیه اخباری گری و پاسخ به شبهات آنها، مبارزه با ایجاد فرقه های منحرف من جمله شیخیه، ایجاد روحیه جهاد در مردم برای مقابله تهاجم روسیه، قرار دادن وجوه شرعی برای استفاده در جهاد با روسیه در اختیار شاه.

تألیفات: فوائد الرجالیة، المصابیح فی الفقه، کشف الغطاء، جواهر الکلام، مفتاح الکرامه، ریاض المسائل، الفصول الغرویة، فرائد الاصول، موسوعة الفقهیة، کتاب المکاسب، اصل الشیعه و اصولها، هدایة المستشریدن، غایة المراد فی احکام الجهاد.

سامرا

بزرگان: میرزا محمد حسن شیرازی، شیخ علی روزدری، شیخ علی نجفی اصفهانی، سید ابراهیم دامغانی.

فعالیت‌ها: به رونق بخشیدن به حوزه علمیه سامرا توسط میرزای شیرازی، به کار بستن شیوه ی جدید تربیت مجتهد.

تألیفات: کتاب الصلوة، رساله اجتماع امر و نهی، حاشیه بر النخبه، حاشیه بر نجاة العباد، تقریرات شیخ اعظم، منهج النجاة، مجمع المسائل، تقریرات آیت الله المجدد.

اصفهان

بزرگان: سید مهدی موسوی خوانساری، سید عبدالجواد بن عبد الحسین، سید محمد باقر موسوی شفتی میرزا محمد رضا قمشه‌ای، ملا علی نوری، ملا عبدالله زنوزی.

فعالیت‌ها: احیای فلسفه صدرایی و گسترش مباحث عقلی و عرفانی.

تألیفات: انوار جلیه، حاشیه بر اسفار، لمعات الهیه، تحفه ابرار، مطالع الانوار، حواشی بر فروع کافی.

قم

بزرگان: میرزای قمی، سید محمد جواد عاملی، محمد تقی برغانی.

فعالیت‌ها: نامه نگاری با شاه جهت جلوگیری فرقه صوفی و مدارا کردن با مردم توسط میرزای قمی، برگزاری نماز جمعه در شهر قم توسط میرزای قمی، دستور به طلاکاری حرم مطهر حضرت معصومه و ترمیم مدرسه فیضیه توسط میرزای شیرازی، همیاری سید مجاهد در جنگ با روس توسط برغانی، مبارزه با صوفیه و بابیگری توسط برغانی.

تألیفات: حدیقة البساطین فی شرح القوانین، القوانین المحکمة فی الاصول، سالة فی عموم حرمة الربا لسائر عقود المفاوضات، حاشیة علی زبدة الأصول شیخ بهائی، حقائق القوانین، حاشیه شیخ اعظم شیعه، منهج الاجتهاد، اعیون الاصول، مجالس المتقین، شرح الشرایع، رسالة فی الرد علی "هنری مارتن" کشیش مسیحی.

نمایشگاه جهاد تبیین
با موضوع حوزه، طلبگی و روحانیت
حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره (امین‌الدوله_فیلسوف‌الدوله)

حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره
امین الدوله، فیلسوف الدوله

قرن ۱۴

حوزه علمیه تشیع در یک نگاه

زمینه سازی انقلاب اسلامی

﴿رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ
وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ﴾
(نور/۳۷)

اصفهان

بزرگان: آخوند کاشی، جهانگیر خان قشقایی، سید جمال الدین گلپایگانی، بانو مجتهده امین، سید علی‌نقی فیض‌الاسلام، اسماعیل درب کوشکی، میرزا بهاءالدین نوری، عبدالکریم گزی، سید محمدباقر خوانساری، سید ابوالقاسم دهکردی.

فعالیت ها: رونق بخشی به حوزه علمیه خواهران در اصفهان، تالیف کتب متعدد در تبلیغ از اسلام تدریس حکمت متعالیه در اصفهان توسط درب کوشکی.

تألیفات: ترجمه و شرح نهج البلاغه، جلوات ناصریه، شرح حدیث رأس الجالوت، ترجمه و شرح صحیفه کامله سجادیه، ترجمه اربعین الهاشمیّه، روضة الجنات، تذکرة القبور، بشارات السالکین، لمعات در شرح دعای سمات، رساله‌ای در حجّیت مظنّة، تلخیص مجموعه ورّام، النّفحات الرحمانیّة فی الواردات القلبیه.

سامرا

بزرگان: میرزای شیرازی، آقا رضا همدانی، میرزا حسین نوری، محمدتقی شیرازی، سید ابوالحسن اصفهانی، محمد ابراهیم نوری کبیر، محمد حسین زرقانی شیرازی، سید حسین حسینی اصفهانی نجفی، محمد شریف حسینی تویسرکانی، میرزا مهدی شیرازی، سید حسین هندی.

فعالیت ها: فتوای تحریم تنباکو و مبارزه با استعمار انگلیس، اعتراض به کشتار شیعیان افغان، ایجاد امنیت و آسایش زمانی به زوار سامرا، بنا نهادن مدرسه علمیه در شهر سامرا، رفع تفرقه و ایجاد وحدت بین شیعه و سنی، احیای پیاده‌روی اربعین توسط محدث نوری، رهبری نهضت استقلال‌طلبی عراق، صدور فتوای جهاد علیه انگلیسی‌های حاکم بر عراق، اجتماعی زعامت حوزه علمیه سامرا و حوزه علمیه کربلا.

تألیفات: فتوای تحریم تنباکو و مبارزه با استعمار انگلیس، اعتراض به کشتار شیعیان افغان، ایجاد امنیت و آسایش زمانی به زوار سامرا، بنا نهادن مدرسه علمیه در شهر سامرا، رفع تفرقه و ایجاد وحدت بین شیعه و سنی، احیای پیاده‌روی اربعین توسط محدث نوری، رهبری نهضت استقلال‌طلبی عراق، صدور فتوای جهاد علیه انگلیسی‌های حاکم بر عراق، اجتماعی زعامت حوزه علمیه سامرا و حوزه علمیه

قم

بزرگان: **امام خمینی** رحمةالله‌علیه، عبدالکریم حائری یزدی، میرزا جواد ملکی تبریزی، آیت الله سید حسین بروجردی، علامه طباطبایی، سید صدرالدین صدر، شیخ عباس قمی، علی‌اصغر جاپلقی، محمد شریف‌رازی، عبدالرحیم ربانی شیرازی، محمدرضا جعفری اشکوری، محقق داماد، سید محمد حجت کوه‌کمری، سید مرتضی

فعالیت ها: مبارزه با حکومت پهلوی، تأسیس حوزه علمیه قم، زعامت حوزه علمیه قم، تأسیس بیمارستان سهامیه قم، تشویق به ساختن بیمارستان فاطمی، بنیان‌گذاری سوگواری در ایام فاطمیه دوم، ترویج مجالس روضه خوانی به جای تعزیه و شبیه خوانی، جلوگیری از نقل مطالب بدون منبع در مجالس اهل بیت، حفظ میراث علمی شیعه، احیای جلسات درس اخلاق، اداره حوزه علمیه قم و مرجعیت، احداث مدرسه علمیه حجتیه قم، تأسیس کتابخانه مدرسه علمیه حجتیه، اعتراض به تصویب لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایتی، مبارزه علیه کشف حجاب در سال ۱۳۱۵ش و مبارزه با بهائیت توسط جناب ربانی، تاسیس انجمن سرّی یازده نفره توسط جناب ربانی، طرح مرجعیت امام خمینی جناب ربانی، تلاش در جهت برپایی حکومت اسلامی، برگزاری نماز جماعت در حرم حضرت معصومه توسط فیروز آبادی.

تألیفات: مفاتیح الجنان، منتهی الآمال، تفسیر المیزان، نفس المهموم، دُرَرُالفوائد، بدائة الحکمة، حاشیه بر عروة الوثقی، عنایة الأصول فی شرح کفایة الأصول، فضائل الخمسة، خلاصه الفصول فی علم الاصول، المهدی فی احوال الحجه المنتظر، طرائف المقال فی معرفة طبقات الرجال، الجامع للمقاصد فی اصول الأصحاب، لوامع الانوار الغرویه فی مرسلات الآثار النبویه، مستدرک المستدرک فی استدراک ما فات عن صاحب المستدر.

کربلا

بزرگان: ابوالحسن مشکینی، سید مرتضی کشمیری، سلطان الواعظین شیرازی، شهرستانی ثانی، تاج العلماء.

فعالیت ها: برگزاری مناظره با فرق مختلف توسط تاج العلماء.

تألیفات: حاشیه بر کفایه، عماد الاجتهاد، شرح زیارة الناحیة، اشک روان بر امیر کاروان، طریق النجاة فی بعض المسائل الکلامیة، ملال سبب ضعف ریاست اسلام و علاج آن، شب‌های پیشاور، صد مقاله سلطانی، شرح الحدید، الهدایة المسترشد، مهذب التهذیب، الدر المفیض، گروه رستگاران یا فرقه ناجیه.

تهران

بزرگان: شیخ فضل‌الله نوری، ابوالحسن شعرانی، آقابزرگ تهرانی، میرزا ابوالحسن جلوه، شیخ مرتضی زاهد، شیخ محمد حسین زاهد، آیت الله حق شناس رحمةالله‌علیه، آیت الله شاه آبادی، ابوالحسن رفیعی، محمد تقی آملی، علامه مطهری، شیخ جواد کنی، آقاعلی مدرس طهرانی، ذبیح‌الله محلاتی، سید احمد ادیب، عبدالمحمد آیتی، میرزا احمد امینی، محمد ثقفی تهرانی.

فعالیت ها: رهبری مبارزه با نظام پادشاهی پهلوی، رهبری نظام جمهوری اسلامی ایران، مخالفت با مشروطه، مبارزه با غربگراها در تصویب قانون اساسی، مخالفت با قرارداد حضور مستشاران انگلیسی در اداره ایران، اجتماعی تدریس در مدرسه رضویه و مدرسه میرزا جعفر مشهد، نوع آوری در علم فلسفه توسط مدرس تهرانی.

تألیفات: تحریر الوسیله، شرح چهل حدیث، صحیفه امام، تفسیر روان جاوید، غررالعوائد، بدایع الحکم، سبیل الرشاد فی اثبات المعاد، تألیفات ریاحین الشریعة، مآثر الکبراء فی تاریخ سامراء، نوابغ الرواة فی رابعة المآت، الذریعة الی تصانیف الشیعة، طبقات اعلام، خصایص العظیمیه، تذکرة ری.

خراسان

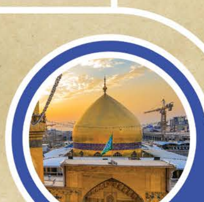

بزرگان: میرزا مهدی اصفهانی، علامه سید محمد حسین حسینی تهرانی، سید محمد هادی میلانی، سید حسن حسینی، سید حسین عرب‌باغی، عبدالجواد ادیب نیشابوری.

فعالیت ها: تلاش برای تصویب ولایت فقیه در مجلس خبرگان قانون اساسی، اجتماعی تأسیس مؤسسه ترجمه و نشر، علوم و معارف اسلام، بنیان‌گذار هلال‌احمر و بیمارستان در ارومیه شرکت در امور خیریه، تدریس در حوزه علمیه مشهد، تعمیر مساجد و اقامه نماز جماعت، برگزاری درس خارج اصول در شهر مقدس مشهد.

تألیفات: معراج القرب، وجه اعجاز قرآن، کشف الغطاء عن وخامة الغناء، رساله‌ای در جمع مابین عروض، محاضرات فی الفقه الامامیه، قادتنا کیف نعرفهم، نور الافهام، تاریخ النبی.

نجف

بزرگان: آخوند خراسانی، میرزای نائینی، محمدحسین غروی اصفهانی، آقا ضیاء عراقی، سید احمد کربلایی، سید علی قاضی طباطبایی، سید محمد کاظم طباطبایی یزدی، علامه امینی، علامه شرف الدین، محمد بهاری، شهید صدر، آیت الله سید محسن حکیم، آیت الله علی محمد بروجردی، آیت الله سید ابوالقاسم خویی، آیت الله دستغیب، محمدحسن مظفر، محمد رضا مظفر، محمد سماوی، آقا نجفی قوچانی، سید حسن موسوی، میرزا صادق تبریزی، محمود مرعشی نجفی، سید عبدالحسین لاری، محمدجواد مغنیه.

فعالیت ها: جبهه مبارزه با استبداد و حاکمان مستبد و کوشش برای تغییر حکومت از استبدادی به مشروطه، جبهه مقابله با کسانی که با بیرق مشروعه‌خواهی با مشروطیت درافتادند، جبهه مبارزه با برخی از سردمداران مشروطه که به بهانه مشروطیت، احکام شرعی را نادیده می‌گرفتند، جبهه مبارزه با بیگانگان و دفاع از کشور ایران در برابر تجاوز آنان، حمایت از فلسطین، مخالفت با تغییر خط و مبارزه با بهاییت، تأسیس مراکز اسلامی در کشورهای مختلف، اعزام مبلغ به خارج از ایران و رونق بخشیدن به حوزه علمیه قم، تلاش برای تقریب مذاهب اسلامی، نسخه‌برداری برخی از کتب و تأسیس کتابخانه سماوی توسط خود سماوی، جهاد علیه هجوم روس به شمال ایران، سفرهای متعدد برای پژوهش در رابطه با غدیر، مقابله با تهاجم انگلیس برای ترویج مادی گرایی، تحریم پیوستن به حزب بعث توسط شهید صدر، انتشار مجله الاضواء در سال ۱۹۶۱ میلادی توسط شهید صدر، حمایت از انقلاب مردم ایران به رهبری خمینی توسط شهید صدر، ایجاد وحدت و تقریب مذاهب، مرجعیت دینی مردم و امام جماعت مسجد مسابک نجف توسط مرحوم مظفر.

تألیفات: ترجمه و شرح نهج البلاغه، جلوات ناصریه، شرح حدیث رأس الجالوت، ترجمه و شرح صحیفه کامله سجادیه، ترجمه اربعین الهاشمیّه، روضات الجنات، تذکرة القبور، بشارات السالکین، لمعات در شرح دعای سمات، رساله‌ای در حجّیت مظنّة، تلخیص مجموعه ورّام، النّفحات الرحمانیّة فی الواردات القلبیه.

نمایشگاه جهاد تبیین
با موضوع حوزه، طلبگی و روحانیت
حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره (امین‌الدوله_فیلسوف‌الدوله)

حوزه علمیه آیت الله حق شناس ره
امین الدوله، فیلسوف الدوله

قرن ۱۵

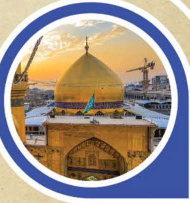
حوزه علمیه تشیع در یک نگاه

انقلاب شکوهمند اسلامی و زمینه سازی برای تمدن نوین اسلامی

﴿وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ ۗ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾

(فتح/۲۹)

نجف

بزرگان: آیت الله سید علی سیستانی، سید محمدسعید حکیم، محمدعلی العمری، عبدالهادی فضلی، سید عباس مدرسی یزدی.

فعالیت ها: جناب العمری: رهبری شیعیان عربستان سعودی به ویژه جماعت نخاوله، اجتماعی ساخت مسجد، حسینیه و حوزه علمیه در مدینه و احیای مناسبت‌های اسلامی و شیعی، جناب خویی: حمایت از انتفاضه شیعیان عراق، تاسیس موسسات خیریه و مراکز اسلامی در کشور های مختلف، مرجعیت شیعه، همراهی با انقلاب اسلامی، فضلی: تدریس در دانشگاه سعودی و دانشگاه جهانی علوم اسلامی لندن، فعالیت در مجمع جهانی اهل بیت.

تألیفات: الکافی فی اصول الفقه، القراءات القرآنیة، تاریخٌ و تعریف، الإسلام مبدأً التربیة الدینیة، مختصر الصرف، مختصر النحو، ثورة الحسین ؈ فی ظلال نصوصها و وثائقها، الکیان السیاسی الإسلامی من خلال نصوص المالیة العامّة.

اصفهان

بزرگان: آیت الله مظاهری، یوسف صانعی، آیت‌الله ناصری.

فعالیت ها: عهده‌داری مرجعیت شیعیان توسط آیت الله مظاهری، برگزاری مجالس اخلاق و وعظ در اصفهان، تربیت شاگردان متعدد و فاضل در علوم مختلف.

تألیفات: مصباح المقلدین، منتخب الاحکام، کتاب القصاص، کتاب الطلاق، التعلیقة علی عروة الوثقی، التعلیقة علی تحریر الوسیلة، جهاد با نفس، تقریرات فقه سید محمد محقق داماد، تقریرات اصول امام خمینی.

کابل

بزرگان: محمدآصف محسنی، محمداسحاق فیاض، قربان‌علی محقق کابلی، مدرس افغانی.

فعالیت ها: مرجعیت شیعیان افغانستان، برگزاری مجالس وعظ و منبر، پرورش دادن شاگردان در بحث ادبیات عرب، عهده داری ریاست علمای افغانستان توسط آصف، همکاری در تهیه و تصویب قانون احوال شخصیه شیعیان، رسمیت مذهب شیعه در افغانستان، تاسیس شبکه تلویزیونی تمدن توسط محسنی، تأسیس حزب حرکت اسلامی افغانستان.

تألیفات: مرجعیت شیعیان افغانستان، برگزاری مجالس وعظ و منبر، پرورش دادن شاگردان در بحث ادبیات عرب، عهده داری ریاست علمای افغانستان توسط آصف، همکاری در تهیه و تصویب قانون احوال شخصیه شیعیان، رسمیت مذهب شیعه در افغانستان، تاسیس شبکه تلویزیونی تمدن توسط محسنی، تأسیس حزب حرکت اسلامی افغانستان.

قم

بزرگان: **امام خمینی** رحمه‌الله‌علیه، آیت الله سید محمد رضا گلپایگانی، آیت الله محمد علی اراکی، آیت الله محمد تقی بهجت، آیت الله محمد فاضل لنکرانی، علامه حسن‌زاده آملی، علامه مصباح یزدی، آیت الله حسین وحید خراسانی، آیت الله یحیی انصاری شیرازی، آیت الله سید محمدعلی علوی گرگانی، آیت الله لطف‌الله صافی گلپایگانی، آیت الله جواد تبریزی، آیت الله ناصر مکارم شیرازی، آیت الله عبدالله جوادی، آیت الله حسین نوری همدانی، آیت الله جعفر سبحانی، آیت الله سید موسی شبیری زنجانی.

فعالیت ها: تأسیس دفتر همکاری حوزه و دانشگاه توسط علامه مصباح، تلاش فراوان در صدد اثبات ولایت فقیه از طریق عقلی و نقلی، برگزاری مناظرات در شبکه های تلویزیونی، همکاری در صنعت ملی شدن نفت، مبارزه علیه حکومت پهلوی، برگزاری مناظره در عربستان با وهابیت تا تبعید، مناظره با علماء اهل سنت، مسیحیت و یهود در لبنان، تاسیس موسسه فقهی امام کاظم، انتشار مجله درس‌هایی از مکتب اسلام، پایه گذاری جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، مشارکت در تدوین قانون اساسی، فتوای جهاد در عراق، عضویت در مجلس خبرگان قانون اساسی، نمایندگی دوره اول و دوم مجلس خبرگان رهبری، موسس مرکز تخصصی کلام اسلامی، تاسیس مدرسه فقهی امام محمد باقر.

تألیفات: التفسیر الموضوعی بین الکتاب والسنه، الفقه المقارن بین الکتاب والسنه، حوار بین الالهیین و المادیین، البلاغ فی تفسیر القرآن بالقرآن، تفسیر نمونه، دائره المعارف فقه مقارن، تفسیر تسنیم، زن در آیینه جمال و جلال، شریعت در آیینه معرفت، الربافی التشریع الاسلامی، ماالفرق بین الدّین و العلم و الفلسفه، اسلام مجسم، الموجز فی علم الاصول، المحاضرات، الخمس فی الشریعه، نظام القضاء و الشهاده، الحدیث النبوی بین الروایه، الوسیط فی اصول فقه، جرعه ای از دنیا.

تهران

بزرگان: **مقام معظم رهبری آیت الله العظمی سید علی خامنه ای**، آیت الله مجتبی تهرانی، آیت الله مرتضی تهرانی، آیت الله مهدوی کنی، آیت الله خسرو شاهی، آیت الله حق شناس رحمه‌الله‌علیه، آیت الله شیخ علی سعادت پرور، آیت الله شیخ حسن پهلوانی، آیت الله ری شهری، آیت الله خوشوقت.

تألیفات: نقش طاعات و عبادات در امتحان الهی، امتحان الهی از فرد و جامعه، راه سعادت بشری، خدا شناختنی است، مباحث توحیدی، توسل در دنیا بذر شفاعت در آخرت، معرفت در زیارت علی بن موسی الرضا ؈، میزان الحکمة، دانش نامه امام حسین، دانش نامه امام مهدی، دانش نامه امیر المومنین، حکمت نامه کودک، منتخب نهج الذکر، المحبة فی الکتاب و السنة، الصحیح من مقتل سید الشهداء، حدیث روزگار، قصة التقریب، أهْلُ البَیْت فی مِصْر.

فعالیت ها: رهبر جمهوری اسلامی: مبارزه با نظام سلطنتی پهلوی، تبلیغ و تبیین مسائل نهضت اسلامی، عضویت در شورای انقلاب، حضور در سازمانهای دفاعی و نظامی، تشکیل حزب جمهوری اسلامی، نمایندگی مجلس شورای اسلامی و...، در جریان تغییر نظام و تصویب قانون اساسی جدید عراق پس از صدام حسین، نقش جدی ایفا کرد، تاسیس موسسه امام علی، موسسه فرهنگی آل البیت، مرکز پژوهش های اعتقادی، مرکز تحقیقات اسلامی المصطفی، مرکز پژوهش های فلکی نجومی، مجتمع فرهنگی امام صادق و مرکز جهانی اطلاع رسانی آل البیت، مشارکت در تغییر نظام و قوانین عراق، حل نزاع مقتدا صدر و نیروهای امریکایی و عراق، برگزاری نماز جمعه در العوامیه عربستان، تاسیس موسسه مرکز مذهبی الإمام القائم، تسهیل ازدواج برای جوانان، پررنگ کردن نقش اجتماعی زنان، تلاش برای بازسازی قبور ائمه بقیع، حضور در جریان ملی شدن صنعت نفت، پیوستن به جرگه مروّجین مرجعیت امام خمینی، برگزاری جلسات اخلاق و مجالس وعظ در تهران، جمع آوری احادیث و تالیف زندگانی معصومین، مرجعیت شیعیان توسط آیات عظام مجتبی تهرانی، مرتضی تهرانی و آیت الله خوشوقت، برگزاری نماز جماعت برای کسبه و بازاریان.

نمایشگاه
جهاد تبیین
با موضوع حوزه، طلبگی و روحانیت
حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره (امین‌الدوله_فیلسوف‌الدوله)

حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره
امین‌الدوله، فیلسوف‌الدوله

اگر زحمات حوزه‌های علمیه از آغاز تا امروز نمیبود، یقیناً از دین و حقایق دینی چیزی باقی نمی‌ماند؛ بقای دین مدیون تلاش علمی حوزه‌هاست.

...از این حوزه‌ها بوده است که علما و مبلّغانی برخاستند و در میان مردم تبلیغ دین کردند و روحیه‌ی دینی را در مردم تقویت نمودند.

...از هزار سال پیش تا امروز - یعنی بعد از دوران حدیث و متن‌گرایی، و از اول دوران استدلال - این حوزه‌های علمیه بودند که توانستند فکر دینی مردم را هدایت کنند و به آنها روحیه‌ی دینی بدهند و دین را حفظ نمایند.

بیانات در آغاز درس خارج فقه
۱۳۷۰/۰۶/۲۱

نمایشگاه
جهاد تبیین
با موضوع حوزه، طلبگی و روحانیّت
حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره (امین‌الدوله_فیلسوف‌الدوله)

حوزه علمیه آیت الله حق‌شناس ره
امین‌الدوله، فیلسوف‌الدوله